

На основу члана 10. Закона о младима („Службени гласник РС”, број 50/11) и члана 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – УС и 44/14),

Влада доноси

НАЦИОНАЛНУ СТРАТЕГИЈУ ЗА МЛАДЕ ЗА ПЕРИОД ОД 2015. ДО 2025. ГОДИНЕ

УВОД

Република Србија препознаје младе и њихову посебну и важну улогу у друштву. Млади су садашњост и будућност друштва, ресурс иновација и покретачка снага развоја друштва. Због тога је неопходно континуирано и систематско улагање у развој младих и успостављање партнерског односа младих и државе како би се повећало активно учешће у друштву, подстакла друштвена интеграција и обезбедила укљученост младих у развој омладинске политике.

Национална стратегија за младе (у даљем тексту: НСМ) утврђује основне принципе деловања, правце деловања и очекиване резултате деловања свих субјеката омладинске политике¹ (у даљем тексту: СОП) ка унапређењу друштвеног положаја младих и стварању услова за остваривање права и интереса младих у свим областима. НСМ се заснива на стратешком опредељењу државе да ради са младима и за младе, и полазећи од циља постављеног у Закону о младима² (у даљем тексту: ЗОМ), тежи обезбеђивању услова који ће омогућити младима да у потпуности достигну своје потенцијале, активно учествују у друштву, доприносећи не само сопственом развоју, већ и развоју друштва.

НСМ представља кључни механизам остваривања, координације и унапређења омладинске политике којим се ствара подржавајућа средина у којој се иницијативе младих подстичу и уважавају. Сви СОП треба да стварају услове и подржавају оснаживање младих за укључивање у друштво у складу са сопственим избором и способностима. Све секторске политике треба да препознају младе и њихове потребе и потенцијале, да им омогуће учешће у доношењу стратешких одлука, спровођењу, надзору и евалуацији. НСМ је „гаранција омладини” од државе, али и „гаранција држави” од омладине, да ће заједнички деловати на реализацији циљева поштујући договорена начела и негујући партнерски однос. НСМ представља водич у раду за младе и са младима за све СОП и платформа је за деловање на локалном, покрајинском, националном и међународном нивоу.

1. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

Оснивањем Министарства омладине и спорта (у даљем тексту: МОС) маја 2007. године, исходом активног четворогодишњег заговарања младих у оквиру Коалиције

¹ Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11), члан 3, став 2: субјекти омладинске политике су: Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе као носиоци омладинске политике, установе, удружења која спроводе омладинске активности и други субјекти који учествују у спровођењу омладинске политике.

² Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11), члан 1, став 2: циљ закона је стварање услова за подршку младима у организовању, друштвеном деловању, развоју и остваривању потенцијала на личну и друштвену добробит.

младих Србије, удружења грађана и подмладака политичких странака, започет је процес развоја система подршке младима и сарадње са младима. МОС је од самог оснивања започело креирање стратешких и законских докумената у области омладинске политике. Влада Републике Србије донела је на предлог МОС-а, 9. маја 2008. године Националну стратегију за младе, 22. јануара 2009. године Акциони план за спровођење НСМ за период од 2009. до 2014. године, а 4. марта 2010. године Стратегију каријерног вођења и саветовања у Републици Србији. Посебно место у области омладинске политике у Србији свакако заузима Закон о младима који је донела Скупштина Републике Србије 5. јула 2011. године.

Поред развоја стратешких и законодавних докумената, МОС је до 2014. године у оквиру активности реализације НСМ и акционог плана НСМ, спровело 47 конкурса за креирање и спровођење омладинске политике, организовало обуку за 350 омладинских удружења и неформалних група младих, подржало развој 157³ канцеларија за младе (у даљем тексту: КЗМ) при јединицама локалне самоуправе (у даљем тексту: ЈЛС) и помогло израду локалних акционих планова за младе (у даљем тексту: ЛАП) у преко 100 ЈЛС. МОС је подржало оснивање Кровне организације младих Србије (у даљем тексту: КОМС), рад и развој Националне Асоцијације Практичара/ки Омладинског Рада (у даљем тексту: НАПОР) и Националне асоцијације локалних КЗМ. Влада Републике Србије донела је 24. јануара 2014. године Одлуку о образовању Савета за младе и тако направила значајан корак у праћењу и даљем развоју националне политике за младе. Под окриљем МОС-а, од 2008. године, ради Фонд за младе таленте Републике Србије који годишње стипендира преко 2000 младих и Центар за каријерно вођење и саветовање младих талената⁴.

Израда НСМ предвиђена је ЗОМ-ом, као документ, који на предлог МОС доноси Влада Републике Србије на период од 10 година⁵. Процес израде НСМ започет је 31. јула 2014. године доношењем Одлуке о образовању Радне групе за израду НСМ за период од 2015. до 2025. године и акционог плана за њено спровођење. Влада је у Радну групу именовала 53 члана, представнике свих релевантних државних органа и институција, представнике удружења младих, за младе и њихових савеза (у даљем тексту: удружења која спроводе омладинске активности) и стручњаке у области омладинске политике. Успостављено је 8 тематских група (запошљавање и предузетништво, образовање, васпитање и обука, здравље и благостање, активизам и активно учешће младих, мобилност и информисање, социјална укљученост, креативност и култура, безбедност) за развој НСМ, у којима су учествовали чланови Радне групе, као и друге заинтересоване стране.

Процес израде НСМ започет је ситуационом анализом, како би се утврдило тренутно стање младих у областима од стратешког интереса, утврдили правци кретања појаве и дефинисали трендови. Ситуационом анализом створена је основа за утврђивање кључних изазова (проблема) за младе, као постојећег негативног стања на основу којих су дефинисани узроци, који су довели до таквог стања и последице које су из тога произашле. Током консултативног процеса у октобру месецу је одржано 15 округлих столова широм Србије и више стручних расправа, док је у новембру месецу спроведена јавна расправа и кроз одржавање 5 јавних трибина и округлих столова, на

³ Према подацима Министарства омладине и спорта закључно са новембром месецом 2014. године, активно ради 136 КЗМ.

⁴ Министарство омладине и спорта (2014), Информатор о раду, Београд, преузето 05.12.2014.; доступно преко линка <http://www.mos.gov.rs/informator-o-radu/?lang=lat>.

⁵ Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11), члан 10.

којима је учествовало више хиљада младих. На основу коментара изнетих током ових скупова, као и предлога и сугестија достављених путем формулара, дошло се до НСМ за период од 2015. до 2025. године и акционог плана за њено спровођење.

Подаци у НСМ којима се аргументују утврђени кључни изазови за младе представљају суштину ситуационе анализе и служе да укажу на стање и тренд на основу кога је утврђен специфични проблем. НСМ треба да буде читљива, разумљива младима и лишена свеобухватних налаза и података којима се дошло ситуационом анализом, и због тога НСМ усмерено користи податке где је то потребно као основ за логичко закључивање о утврђеном проблему и не садржи резултате комплетне анализе која је обављена да би се до кључних проблема дошло. На основу прецизно дефинисаних специфичних проблема, њихових узрока и последица, започет је процес дефинисања параметара плана, развојем циљева и очекиваних резултата реализације циљева, као жељеним промењеним стањем и начина остваривања циљева и резултата⁶, развојем активности и индикатора остварења⁷.

У дефинисању активности (мера) за остваривање стратешког и посебних циљева, НСМ и акциони план уважавају Уставом гарантовану самосталност ЈЛС, и међународно-правне стандарде у области слободе удруживања. НСМ посебно препознаје осетљиве групе младих, маргинализоване, у ризику од социјалне искључености и сиромаштва као вишеструко дискриминисане и искључене групе младих. Сви развијени циљеви и активности треба да обезбеде подршку овим групама младих, боље препознавање младих из осетљивих група, док индикатори акционог плана посебно сегментирају и прате све категорије младих у ризику од социјалне искључености.

НСМ полази најпре од Устава Републике Србије и позитивних законских прописа: Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11), Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 72/09, 52/11 и 55/13), Закон о образовању одраслих („Службени гласник РС”, број 55/13), Закон о високом образовању („Службени гласник РС”, бр. 76/05, 100/07 – др. пропис, 97/08, 44/10, 93/12, 89/13, 99/14), Закон о волонтирању („Службени гласник РС”, број 36/10), Закон о удружењима („Службени гласник РС”, број 51/09 и 99/11 – др. закон), Закон о задругама („Службени лист СРЈ”, бр. 41/96 и 12/98 и „Службени гласник РС”, бр. 101/05 – др. закон и 34/06); Закон о оружју и муницији („Службени гласник РС”, бр. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/03, 101/05 – др. закон, 85/05 - др. закон, 27/11 – одлука УС и 104/13 – др. закон); Кривични законик („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05– исправка, 107/05– исправка, 72/09, 111/09, 121/09, 104/13 и 108/14) и други закони, а током израде консултоване су у циљу усклађивања следећа стратешка документа која је донела Влада Републике Србије⁸: Национална стратегија запошљавања, Стратегија развоја образовања Србије до 2020. године, Стратегија каријерног вођења и саветовања у Републици Србији, Стратегија развоја стручног образовања, Стратегија развоја образовања одраслих, Стратегија научног и технолошког развоја, Стратегија развоја здравља младих, Стратегија јавног здравља Републике Србије, Стратегија за превенцију и контролу хроничних незаразних болести, Стратегија за стално унапређење квалитета здравствене заштите и

⁶ НСМ 2015-2025 употребљава термин резултат, као исходишно стање реализације циља односно активности. Овим појмом замењен је устаљени појам мера који дефинише процесно стање постизања резултата.

⁷ Индикатори остварења активности су део акционог плана НСМ.

⁸ Сви стратешки документи Републике Србије доступни су преко <http://www.gs.gov.rs/lat/strategije-vs.html>.

безбедности пацијената, Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, Стратегија развоја заштите менталног здравља, Стратегија о ХИВ инфекцији и АИДС, Стратегија развоја спорта у Републици Србији, Национална стратегија одрживог развоја, Стратегија за примену Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине, Стратегија националне безбедности, Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, Стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, Стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, Национална стратегија за борбу против корупције, Стратегија контроле стрељачког и лаког оружја, Стратегија развоја социјалне заштите, Стратегија за смањење сиромаштва, Национална стратегија социјалног становања, Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији, Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, Стратегија развоја система јавног информисања, Стратегија развоја информационог друштва, Стратегија развоја електронских комуникација, Нацрт Националне стратегије за стварање подстицајног окружења за развој цивилног друштва за период 2014 -2018. године, Стратегија развоја званичне статистике, Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији, Стратегија за борбу против дрога у Републици Србији, Стратегија за управљање миграцијама и одговарајући акциони планови, локални акциони планови, као и други релевантни прописи и политике.

У складу са стратешким опредељењем Републике Србије за чланство у Европској унији (у даљем тексту: ЕУ) у изради НСМ пошло се од Стратегије ЕУ за младе – Инвестирање и оснаживање⁹, Обновљеног оквира за европску сарадњу у области рада са младима (2010-2018)¹⁰ и Заједничког извештаја Савета и Комисије о спровођењу обновљеног оквира за европску сарадњу у области рада са младима (2010-18),¹¹ као референтне основе и правца усклађивања НСМ. Поред ових докумената, консултоване су и две развојне иницијативе у оквиру развојне Стратегије ЕУ, Европа 2020: Млади у покрету¹² и Нове вештине за нове послове¹³, као и Декларација и Резолуција Савета Европе о будућности омладинске политике Савета Европе: Агенда 2020¹⁴.

Средства за реализацију НСМ обезбеђују се у буџету Републике Србије, као и у буџету аутономне покрајине и ЈЛС и из других извора у складу са позитивним законским прописима, уз планиран допринос ИПА¹⁵ фондова ЕУ, учешће приватног сектора, удружења која спроводе омладинске активности и других националних и међународних програма и донатора. У складу са НСМ, аутономна покрајина и ЈЛС утврђују акционе планове за спровођење НСМ на својој територији и у свом буџету обезбеђују средства за реализацију тих планова.

⁹ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - An EU Strategy for Youth: Investing and Empowering - A renewed open method of coordination to address youth challenges and opportunities {SEC(2009) 545} {SEC(2009) 546} {SEC(2009) 548} {SEC(2009) 549} /* COM/2009/0200 final */.

¹⁰ Council Resolution of 27 November 2009 on a renewed framework for European cooperation in the youth field (2010-2018), OJ C 311, 19.12.2009.

¹¹ 2012 Joint Report of the Council and the Commission on the implementation of the renewed framework for European cooperation in the youth field (2010-18), OJ C 394, 20.12.2012.

¹² Youth on the move, доступно преко линка http://ec.europa.eu/youthonthemove/index_en.htm.

¹³ New Skills for New Jobs, доступно преко линка <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=822&langId=en>.

¹⁴ The future of the Council of Europe youth policy: AGENDA 2020, доступно преко линка http://www.coe.int/t/dg4/youth/IG_Coop/Agenda_2020_en.asp.

¹⁵ IPA - Instrument for Pre-Accession Assistance (инструмент за претприступну помоћ).

2. ВИЗИЈА И ПРИНЦИПИ

2.1. ВИЗИЈА

Млади су активни и равноправни учесници у свим областима друштвеног живота који у потпуности развијају свој потенцијал и доприносе личном и друштвеном развоју и добробити. Млади имају подршку друштва, стварају боље услове за живот и развој потенцијала, и активно доприносе општем напретку друштва.

2.2. ПРИНЦИПИ

У припреми и реализацији НСМ учествују млади, МОС, министарства надлежна за посебне области у омладинском сектору и сви други СОП, при чему МОС усмерава и прати спровођење НСМ на локалном нивоу. СОП делују у складу са принципима НСМ. Сви изрази који се користе у НСМ користе се родно неутрално. Принципи НСМ су:

Подршка личном и друштвеном оснаживању младих

Сви, а посебно СОП, у оквиру својих послова и делокруга подржавају друштвено оснаживање младих на начин утврђен ЗОМ, НСМ и другим инструментима омладинске политике.

Поштовање људских и мањинских права, равноправност и недискриминација

Сви млади су једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту без обзира на лична својства. Не сме се правити разлика или неједнако поступање према младима, посредно или непосредно, по било ком основу, а нарочито по основу: година, расе, пола, националне припадности, верског убеђења, језика, друштвеног порекла, имовинског стања, чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, психичког или физичког инвалидитета, здравственог стања, физичког изгледа, сексуалне оријентације, родног идентитета и другог стварног, односно претпостављеног личног својства.

Једнаке шансе за све

Млади имају право на једнаке шансе и учешће у свим областима друштвеног живота у складу са сопственим избором и способностима. Охрабрује се лични и друштвени развој младих обезбеђивањем поштовања различитости, родне равноправности, права, слободе и достојанства. Млади имају право на објективно, прилагођено и лако доступно информисање, како би се развијали и доносили одлуке на основу пуне обавештености.

Значај младих и њихове друштвене улоге

Сви, а посебно СОП, подстичу и подржавају јачање свести о значају младих и друштвене улоге младих кроз реализацију омладинске политике, друштвено оснаживање у циљу остваривања добробити младих, промоцију и заштиту њихових интереса, потреба и могућности за активно учешће у друштву. Препознају се и уважавају потенцијали младих, као важан друштвени ресурс, и исказује се поверење и подршка могућностима младих: „Млади знају, могу, умеју и хоће”¹⁶.

¹⁶ Национална стратегија за младе („Службени гласник РС”, број 55/08).

Активно учешће младих и сарадња

Сви, а посебно СОП, обезбеђују подстицајно окружење и дају активну подршку у реализацији омладинских активности младих, предузимању иницијативе и њиховом смисленом укључивању у процесе доношења и спровођења одлука, које доприносе личном и друштвеном развоју, а на основу пуне обавештености младих. Подржава се и подстиче слобода удруживања, сарадња са вршњацима и међугенерациска сарадња, на локалном, националном и међународном нивоу.

Друштвена одговорност и солидарност

Подстиче се и развија одговорност лица која раде са младима, као и одговорност младих у односу на њихове обавезе у друштву. Млади треба да активно доприносе изградњи и неговању друштвених вредности и развоју своје заједнице, нарочито путем различитих облика волонтерских активности и да изражавају међугенерациску солидарност и активно раде на стварању услова за једнако и пуно учешће у свим аспектима друштвеног живота младих особа са инвалидитетом, припадника националних мањина и свих других лица и друштвених група које могу бити у ризику од дискриминације, односно дискриминаторног поступања. Развија се међугенерациска солидарност и препознаје улога младих у изградњи демократског грађанског друштва заснованог на култури ненасиља и толеранцији.

3. СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ

НСМ дефинише девет стратешких циљева као жељених промењених стања када су у питању млади у областима од интереса за младе. Успешном реализацијом НСМ у наредних 10 година унапредиће се:

- запошљивост и запосленост младих жена и мушкараца;
- квалитет и могућности за стицање квалификација и развој компетенција и иновативности младих;
- активно учешће младих жена и мушкараца у друштву;
- здравље и благостање младих жена и мушкараца;
- услови за развијање безбедносне културе младих;
- подршка друштвеном укључивању младих из категорија у ризику од социјалне искључености;
- мобилност, обим међународне сарадње младих и подршка младим мигрантима;
- систем информисања младих и знање о младима;
- коришћење и учешће младих у креирању културних садржаја.

Акциони план НСМ прецизира индикаторе који прате: степен реализације активности, период реализације (потребно време за остваривање предвиђених циљева, резултата и активности), ниво реализације (републички, покрајински, регионални или локални), носиоце и учеснике процеса реализације, изворе верификације индикатора специфичних циљева и активности и дефинише укупно потребна средства за реализацију.

3.1. Запошљавање и предузетништво младих

Према подацима за 2013. годину на нивоу ЕУ¹⁷ незапосленост младих узраста 15-24 године је износила 23.4%, док је у августу 2014. године у Србији она износила 41,7% за младе узраста 15-24 године, односно 33,27% за младе узраста 15-30 година. Поред тога, проблем је што су млади у Републици Србији неактивни на тржишту рада. У августу 2014. године стопа неактивности младих узраста 15-24 година износила је 71,2%, док је за узраст 15-30 година стопа неактивности износила 52,87%¹⁸. Такође, у Републици Србији према подацима Републичког завода за статистику, у 2012. години забележено је да 25,1% младих узраста 15-24¹⁹ припада NEET²⁰ категорији младих.

Стопа незапослености је највећа за узраст 15-24 године, а то је управо узраст на коме постоји највећа разлика у стопи запослености између мушкараца и жена, односно младића и девојака. Стопа дугорочне незапослености у овој узрасној групи за жене је 28, а за мушкарце 24, док је стопа неактивности за жене 78, а за мушкарце 66. Од свих неактивних лица која не траже посао због бриге о деци или одраслим неспособним лицима, 97% су жене, од чега је 54% узраста 15-34 године²¹. Младе жене чине половину младих у Србији и њихова позиција је различита у односу на младе мушкарце и на тржишту рада. Младе жене су знатно више изложене дискриминацији при запошљавању, првенствено због рађања, али и сексуалном узнемиравању²². Посебно је неповољан положај младих Ромкиња, које су три пута мање запослене у односу на младе Роме, а знатно мање у односу на општу популацију младих.

Према годишњим истраживањима Уније послодаваца Србије о препрекама у развоју пословања, недостатак адекватних кадрова се примиче врху листе: од 8. места 2006. године, до 3. места 2013. године.²³ Ово је јасан показатељ да привреда све теже проналази квалитетне кадрове и неопходно је да додатно улаже финансијска средства како би обучавала своје запослене, поред тога што кроз порески систем финансира систем образовања у Србији, уместо да та средства усмерава у друге области развијања пословања.

У Европи и свету, као један од посебних видова запошљавања, препознато је предузетништво. Поготово је важно да се на формалном нивоу образовања промовише предузетнички начин размишљања, тако да буде усаглашен са наставним програмом, као хоризонтални елемент у свим сферама учења. Искуство стечено у предузетничком образовању повећава могућност отварања нових компанија, samozapoшљавања, стварања нових радних места, али и стицања самопоуздања и јачања креативности и друштвене одговорности код младих људи. Око 20% младих који су учествовали у ученичким компанијама у средњој школи, касније заиста и оснују своје предузеће, што је преко 3 пута више од опште популације.

Резултати истраживања које је Београдска отворена школа спровела 2013. године показују позитивну корелацију између добијања услуга каријерног вођења и

¹⁷ Земље чланице Европске уније, тада 27 држава чланица.

¹⁸ Републички завод за статистику. (2014). *Анкета о радној снази, III квартал 2014. (PC10)*, Београд. (преузето 02.12.2014. године; доступно преко линка: http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/55/45/RS10_295_srb-III_kvartal_2014.pdf).

¹⁹ Републички завод за статистику, (2012), *Анкета о радној снази за 2012. годину*.

²⁰ NEET - Not in employment, education or training (нису запослени, у образовању или обуци).

²¹ Републички завод за статистику, (2013), *Анкета о радној снази за 2013. годину*.

²² Повереник за заштиту равноправности, (2013), *Годишњи извештај*.

²³ Унија послодаваца Србије, (2013), *Услови пословања и мере за развој*, Београд, (преузето 02.12.2014. године; доступно преко линка <http://www.poslodavci.org.rs/aktivnosti/projekti/publikacije>).

саветовања (у даљем тексту: КВиС) и повећања запошљивости и запослености младих. Подаци који су добијени након коришћења услуга КВиС-а показали су да се број младих који су конкурисали за посао, праксу и/или волонтирање повећао за 14,3%, да се 11,7% више младих изјаснило да су спремни на професионалну мобилност, док се 10,3% више младих изјаснило да су спремни на територијалну мобилност. Поред тога, проценат незапослених младих који су користили услуге КВиС-а износио је 64,9%, док је у контролној групи проценат незапослених младих износио 73,3%²⁴. Све ово указује на то да је младима потребно пружити подршку у успешној транзицији из образовања на тржиште рада. Ту заправо треба позиционирати КВиС за младе, у олакшавању глатког прелаза из основног у средње и високо образовање и касније свет рада, јер их КВиС опрема вештинама које им омогућавају да одрже своје компетенције. Међутим, приметан је недовољни обухват младих услугама КВиС-а, као и недовољна видљивост услуга које нуде пружаоци услуга, и то је сегмент који је потребно унапређивати.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређења запошљивост и запосленост младих жена и мушкараца

Специфични проблем:

Недовољно адекватних прилика за аплицирање на програме који поспешују запошљивост и запосленост младих и мала мотивисаност младих да се на њих пријављују.

Специфични циљ 1:

Развијене услуге и механизми који поспешују запошљивост и запосленост младих кроз међусекторску сарадњу

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за рад и запошљавање, министарство надлежно за локалну самоуправу

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Представници привредног и омладинског сектора су укључени у развој услуга и механизма који поспешују запосленост и запошљивост младих.

- Подржати унапређење јавних политика који омогућавају да представници привредног и омладинског сектора буду укључени у креирање услуга и механизма који поспешују запосленост и запошљивост младих;
- обезбедити развој стандарда и модела за укључивање представника привредног и омладинског сектора у локалне савета за запошљавање у својству сталних чланова савета са правом гласа;
- подстаћи укључивање представника привредног и омладинског сектора у локалне савете за запошљавање, као сталне чланове савета са правом гласа;
- подржати развој и имплементацију међусекторских услуга које поспешују стопу активности, запошљивост и запосленост младих на локалном нивоу.

Унапређени постојећи и креирани нови програми који поспешују запошљивост и запосленост младих.

²⁴Ђурић, М. Кљајић, Т., (2013), *Каријера по мери младих: приказ резултата мерења и праћења ефеката услуга каријерног вођења и саветовања по запошљивост младих*, Београдска отворена школа, Београд, (преузето 02.12.2014. године; доступно преко линка www.bos.rs/cgccc/publikacije).

- Унапредити постојеће активне мере запошљавања младих, са посебним фокусом на пакет за младе;
- развити мере запошљавања и смањења дискриминације младих жена и девојака на тржишту рада у сарадњи са приватним сектором;
- подржати унапређивање постојећих и креирање нових програма за преквалификацију и доквалификацију;
- унапредити постојеће и креирати нове програме преко којих млади стичу практична знања, вештине и компетенције које су неопходне на тржишту рада;
- обезбедити унапређивање постојећих и креирање нових програма који подстичу активност девојака и жена, као и младих из осетљивих друштвених група и младих NEET;
- подржати развој афирмативних мера за запошљавање младих из осетљивих група.

Подржан развој, примена и промоција активности које подстичу запошљивост и запосленост младих.

- Подржати развој и примену програма и вршњачке едукације који подстичу активност младих;
- обезбедити подршку девојкама и женама, младима из осетљивих друштвених група и младих који нису у образовању, обуци, нити су активни на тржишту рада, да конкуришу на програме који поспешују активност младих;
- подржати промоцију примера добре праксе младих који су прошли програме који подстичу запошљивост и запосленост младих путем медија и друштвених мрежа.

Специфични проблем:

Млади не поседују потребна практична знања, вештине и компетенције које су тражене на тржишту рада.

Специфични циљ 2:

Повећана усклађеност знања, вештина и компетенција, које се стичу у процесу целоживотног учења, са потребама тржишта рада

Носиоци реализације:

министарство надлежно за образовање, министарство надлежно за запошљавање, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Послодаваци и други релевантни актери активно и континуирано учествују у креирању и спровођењу концепта целоживотног учења.

- Обезбедити укључивање представника послодаваца у рад школских одбора и научно-наставна већа високошколских установа;
- подржати активно укључивање послодаваца и других релевантних актера у креирање и спровођење курикулума средњег образовања;
- осигурати транспарентнији и инклузивнији приступ ка послодавцима и другим релевантним актерима у раду акредитационе комисије и акредитационих поткомисија високошколских установа;
- унапредити механизме подршке послодавцима и другим релевантним актерима који спроводе програме целоживотног учења младих.

Унапређени су услови и механизми за спровођење стручних пракси и других облика стицања радног искуства.

- Успоставити Национални програм стручних пракси уз међусекторску координацију и сарадњу са представницима послодаваца на спровођењу и евалуацији;
- пружити подршку програмима који мотивишу и подстичу младе да се пријаве за Национални програм стручних пракси и/или други облик стицања радног искуства;
- развити стимулативне мере за пружање стручне и радне праксе уз постојање финансијске надокнаде;
- подржати развој механизма за имплементацију спровођења радних пракси и других облика стицања радног искуства у току процеса школовања и ван њега;
- развити модел подршке послодавцима и организацијама цивилног друштва (у даљем тексту: ОЦД) које спроводе и развијају механизме за спровођење других облика стицања радног искуства.

Пружање подршке програмима који омогућавају младима стицање практичних знања, вештина и компетенција.

- Развити модел оцењивања трансверзалних вештина младих, као и механизма за праћење креираних модела;
- подржати удружења која спроводе омладинске активности у развоју и реализацији програма за преношење трансверзалних вештина у сарадњи са другим СОП;
- обезбедити подршку програмима који омогућавају младима да стичу практична знања, вештине и компетенције.

Специфични проблем:

Предузетништво младих није адекватно развијено и није довољно препознат допринос предузетништва смањењу незапослености младих.

Специфични циљ 3:

Омогућени подстицајни услови за развој предузетништва младих

Носиоци реализације:

министарство надлежно за предузетништво, запошљавање и привреду, министарство надлежно за младе, министарство надлежно за образовање

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Створен подстицајни оквир јавних политика који дефинише предузетништво младих и његово окружење.

- Подржати усвајање законских и подзаконских аката који препознају, олакшавају и подстичу предузетништво младих;
- развити механизме за финансијску подршку младима при покретању бизниса, посебно финансирањемстарт-уп²⁵ (Startup), социјалног и иновативног предузетништва, као и задругарства;
- унапредити и подржати омладинско, ђачко и студентско задругарство;

²⁵ „Startup (старт-уп) је компанија или организација створена с намером да истражи репетитивне и прилагодљиве пословне моделе“ Blank, S. (2012). *Search versus Execute* (преузето 2.12.2014.; доступно преко линка <http://steveblank.com/2012/03/05/search-versus-execute/>).

- омогућити развој стимулативних мера и поједностављење административних и правних процедура за младе предузетнике у првим година пословања;
- развити афирмативне мере намењене младим женама које желе да постану предузетнице, посебно у мање развијеним подручјима;
- подржати развој и реализацију подстицајног и правно уређеног модела за улагање привредног сектора у младе предузетнике.

Постоје механизми за стицање предузетничких знања и вештина и финансијске писмености у оквиру образовања.

- Увести предузетничке вештине и знања и финансијску писменост у наставне програме на свим нивоима формалног образовања;
- развити програме за стицање предузетничких вештина и знања и финансијске писмености у оквиру наставних планова и програма;
- подржати институционализовање ученичке компаније, као практичног вида учења предузетништва;
- пружити подршку програмима и сервисима ОЦД које подстичу стицање предузетничких знања и вештина и финансијске писмености младих;
- подржати увођење програма Пасоша предузетничких вештина на националном нивоу.

Развијени одрживи програми подршке младима који се одлучују на самозапошљавање.

- Подржати формирање и рад центара за подршку развоју бизниса при универзитетима;
- развити сарадњу за подршку развоју бизниса младих између ЈЛС, акредитованих регионалних развојних агенција и центара за подршку развоју бизниса;
- подржати развој интернет саветовалишта која помажу и подстичу младе да започну свој бизнис;
- пружити подршку отварању локалних бизнис инкубатора за пружање бизнис старт-уп подршке и пружање менторске подршке кроз различите моделе међусекторске сарадње;
- развити програме подршке младим женама и девојкама које се одлучују на самозапошљавање у традиционално мушким бизнис секторима.

Створени су услови за развој социјалног предузетништва младих засновани на друштвеном разумевању и подршци предузетништву и иновативности.

- Развити механизме подршке младима који се баве иновацијама и истраживачким радом у предузетништву;
- подржати активности које повезују иновативност, социјално предузетништво и друштвено одговорно пословање и отварање социјалних предузећа;
- обезбедити развој предузетничке културе код младих, информисања о примерима добре праксе младих предузетника и позитивног утицаја на друштво и заједницу.

Специфични проблем:

Недостатак функционалног, свеобухватног, квалитетног и одрживог система каријерног вођења и саветовања младих.

<p>Специфични циљ 4:</p>

<p>Развијен функционалан и одржив систем каријерног вођења и саветовања младих</p>
--

Носиоци реализације:

министарство надлежно за образовање, министарство надлежно за младе, министарство надлежно за запошљавање

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређен национални оквир за КВиС.

- Подржати оснивање Националног ресурсног центра за КВиС и развоја механизма за управљање знањем о КВиС;
- подржати активности упознавања младих са подршком коју могу добити у КВиС;
- пружити подршку оснивању Националног форума за КВиС и учешће у раду Европске мреже политика целоживотног вођења;
- развити механизме за мерење ефеката различитих услуга КВиС по запошљивост младих, који укључује ефекте на различите категорије младих;
- подржати развој иновативних алата, метода и техника у области КВиС прилагођених потребама младих жена и мушкараца.

Развијен механизам за континуирано спровођење и унапређивање стандарда и програма КВиС младих.

- Унапредити програме и методологију КВиС за студенте;
- обезбедити развој постојећих и стварање нових програма КВиС за младе у систему средњег образовања;
- подржати унапређење постојећих и развој нових програма КВиС за незапослене младе ван система образовања, као и младе из осетљивих група;
- унапредити стандарде КВиС младих.

Повећан број центара за КВиС који пружају услуге младима и локалних тимова за КВиС младих.

- Подржати оснивање нових центара и тимова за КВиС при школама, факултетима, универзитетима, удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ;
- развити активности међусекторских партнерстава на локалном нивоу у циљу пружања услуга КВиС младима;
- пружити подршку успостављању регионалних тимова који пружају услуге КВиС младима из осетљивих друштвених група.

Континуирана примена програма, стандарда и услуга КВиС у оквиру образовних институција.

- Подржати примену програма и методологије КВиС за студенте у Србији, уз коришћење успостављених стандарда КВиС;
- обезбедити примену програма КВиС за младе у систему средњег образовања, уз коришћење успостављених стандарда КВиС;
- обезбедити спровођење годишње евалуације програма и методологије КВиС за младе у систему средњег и високог образовања;
- подржати обуке и континуирано усавршавање наставника и стручних сарадника за пружање услуга КВиС.

Обезбеђена је континуирана примена програма, стандарда и услуга КВиС ван образовних институција.

- Подржати активности КВиС за незапослене младе ван система образовања, као и младе из осетљивих група, уз коришћење успостављених стандарда КВиС;
- обезбедити подршку за програме КЗМ за каријерно информисање младих на локалном нивоу;
- подржати примену програма каријерног вођења и саветовања ОЦД које спроведе исте програме;
- омогућити обуке и континуирано усавршавање представника КЗМ за пружање услуга КВиС за младе.

3.2. образовање, васпитање и обука младих

Систем образовања је сложени низ процеса који утичу на велики део укупне популације. Ако се узму у обзир подаци да је на почетку школске 2013/14. године евидентирано преко 1.200.000 особа које учествују у неком облику формалног образовања, затим број запослених у сектору образовања у 2013. години, који износи 148.841, и ако се на то дода број оних који учествују у неформалном образовању²⁶, као и број родитеља и старатеља оних који су корисници услуга система образовања, видећемо да је то систем који је у непосредној или посредној вези са скоро сваким становником Србије.

Поред стицања квалификације, основни циљ образовања је стицање квалитетних знања, вештина и ставова за лично остварење и развој, инклузију и запослење и стицање и развијање основних компетенција²⁷. Ипак, резултати постигнућа ученика на PISA²⁸ тестирању показују да су резултати ученика из Републике Србије значајно нижи у односу на ОЕЦД²⁹ просек, као и у односу на друге европске земље (осим Бугарске и Румуније)³⁰. Анализа резултата завршног испита³¹, који се спроводи на крају основног образовања, показује да су у 2014. години ученици основних школа у више од половине округа³² имали исподпросечна постигнућа на сва три теста, док се у око трећини округа постижу резултати на нивоу просечних³³. Лоша постигнућа ученика отворила су питање наставничких компетенција и позиције наставничке професије уопште³⁴, васпитног и педагошко-психолошко-дидактичко-методичког приступа у образовању и прилагођености садржаја наставних и ваннаставних активности потребама младих.

Усвајањем Закона о образовању одраслих³⁵ учињен је значајан напредак у стварању услова за признавање претходног учења стеченог кроз неформално образовање и информално учење. Међутим, још увек није усвојен стандард

²⁶ Дефиниција појма „неформално образовање одраслих“ дефинисана је Законом о образовању одраслих („Службени гласник РС”, број 55/2013). У тексту НСМ 2015-2025 неформално образовање означава сваки организовани облик учења са јасно постављеним циљевима и исходима учења, који се одвија ван образовних институција.

²⁷ Закон о основама система образовања и васпитања, („Службени гласник РС”, број 72/2009, 52/2011 и 55/2013).

²⁸ PISA – Programme for International Student Assessment (Међународни програм процене ученичких постигнућа).

²⁹ OECD - The Organisation for Economic Co-operation and Development (Организација за економску сарадњу и развој).

³⁰ Влада Републике Србије. (2014). *Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији*. (преузето 02.12.2014; доступно преко линка <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/>).

³¹ Завршним испитом процењује се степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа, односно образовних стандарда за крај обавезног образовања и васпитања.

³² Према административној подели Република Србија има 29 округа и Регион Београда који има статус посебне територијалне јединице у Србији. У Изештају се налази подела на 31 регион јер је Рашки подељен на два плус Београд

³³ Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања. (2014). *Извештај о реализацији и резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања у школској 2013/2014. години*. (преузето 02.12.2014. године; доступно преко линка <http://www.ceo.edu.rs/images/stories/IzvestajiZI/Izvestaj%20o%20rezultatima%20ZI%20final.pdf>).

³⁴ Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године („Службени гласник РС”, број 107/2012)

³⁵ Закон о образовању одраслих („Службени гласник РС”, број 55/2013)

квалификација и стандарди стручних и кључних компетенција, што онемогућава практичну примену признавања претходног учења. Такође, Закон о образовању одраслих не препознаје специфичност неформалних образовних програма у омладинском сектору који нису усмерени на стицање одређене квалификације и стручно оспособљавање. Омладински програми усмерени су на стицање компетенција младих. Важан је процес, али пре свега исход процеса учења, да постоји флексибилност у реализацији програма у складу са потребама учесника и широк спектар активности које нису само обуке и тренинзи³⁶.

У контексту неформалног образовања од суштинске важности за младе је признавање компетенција стечених кроз омладински рад. Постоји иницијатива да се квалификације стечене у омладинском раду дефинишу кроз Национални оквир квалификација³⁷ (у даљем тексту: НОК). Компетенције које се стичу у неформалном образовању кроз омладински рад значајне су за запошљивост младих, јер управо те компетенције послодавци траже приликом запошљавања. Постоји статистички значајна повезаност између дужине учешћа и фреквенције учешћа у програмима неформалног образовања у омладинском раду и степена и обима стечених компетенција младих³⁸.

Превремено напуштање образовања и осипање ученика и студената још један је од великих изазова са којима се суочава систем образовања Републике Србије. Број младих узраста 15-24, из NEET категорије, у 2012. години износио је 25,1%, док је тај број на нивоу земаља ЕУ износио 13%. Према Попису становништва из 2011. године, 2% становника старијих од десет година је неписмено (жена је пет пута више, него мушкараца), 11% становништва старијег од 15 година има непотпуно основно образовање, 20,8% само основно и 48,9% становништва средње образовање. Само 16,2% становништва има завршено више или високо образовање. Доступност образовања у великој мери је смањена младима из осетљивих друштвених група. У категорији особа са инвалидитетом 53,3% узраста изнад 15 година има завршено основно образовање или непотпуну основну школу, док свега 6,6% има завршено више или високо образовање.

Када је реч о припадницима ромске националне заједнице, укупно 87% има основно или ниже образовање, а мање од 1% има више и високо образовање³⁹. Када се осврнемо на податке разврстане по полу, уочићемо да жене чине већину (81%) од укупног броја особа без школе, а исто тако и већину дипломираних особа (школска 2012/2013 - 53%). Особе мушког пола мање уписују студије првог степена (45% уписаних студената), а још мање мастер студије (39,5%)⁴⁰. Родна неједнакост огледа се у сегрегацији образовних профила, где и даље преовлађује традиционална подела на "мушка" и "женска" занимања. На факултетима хуманистичких наука и уметничким факултетима преовлађују студенткиње са приближно 65%, на медицинским факултетима број је изједначен на око 50%, док на техничким факултетима

³⁶ Марковић, Д. (2008). *Којим путем? Препознавање неформалног образовања/учења у омладинском сектору у Србији*; (преузето 02.12.2014. године; доступно преко линка http://www.hajdeda.org.rs/08_download/Kojim%20putem%20prepoznavanje%20neformalnog%20obrazovanja%20u%20omladinskom%20sektoru%20u%20Srbiji.pdf).

³⁷ Национални оквир квалификација у Србији би требало да буде инструмент којим се уређују питања квалификација потребних тржишту радне снаге и представља основу за примену концепта целоживотног учења. Закључно са 1.12.2014 НОК није усвојен.

³⁸ Марковић, Д. Цигурски, С. (2014). ; *Истраживање: Утицај неформалног образовања у омладинском раду на стицање компетенција за бољу запошљивост млади*. Национална асоцијација практичара/ки омладинског рада. (преузето 02.12.2014. године; доступно преко линка http://www.narog.net/images/pdf/istraivanje%20uticaj_nfouog_na_zapoljivos_mladih.pdf)

³⁹ Влада Републике Србије, (2014), Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији. (преузето 02.12.2014; доступно преко линка <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/>).

⁴⁰ Републички завод за статистику, статистика образовања, 2014. година (<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>)

студенткиње учествују са једва око 25%. У информационо-комуникационим технологијама жене чине 25% специјалиста. Традиционализам у односу на родне улоге условљава већу техничку неписменост жена, што их касније додатно доводи у неједнак положај на тржишту рада.⁴¹

Свакако не треба испустити чињеницу да ни надарени и талентовани млади нису у довољној мери подстакнути да развијају своје потенцијале. Значајан напредак учињен је оснивањем Фонда за младе таленте који на годишњем нивоу стипендира око 2000 ученика и студената. Посебан проблем настаје када дипломци треба да се запосле, о чему сведочи дужина чекања на посао. На посао између две и четири године чека 18,5% особа са високим образовањем, а исти период у тражењу посла проведе и 15,6% особа са завршеном средњом школом⁴². Велики број младих са високим образовањем напустио је земљу или жели да је напусти, и због тога је задатак ове стратегије да пронађе начин да младе људе мотивише да се професионално и лично усавршавају и своја знања и вештине уложе у друштвени, економски и културни напредак земље.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређен квалитет и могућности за стицање квалификација и развој компетенција и иновативности младих

Специфични проблем:

Стручна знања и трансверзалне вештине младих и постојећи образовни профили нису у складу са личним и друштвеним потребама.

Специфични циљ 1:

Обезбеђени су услови за развој креативности, иновативности и иницијативе младих и стицање компетенција у оквиру целоживотног учења

Носиоци реализације:

министарство надлежно за образовање, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређене су васпитне и педагошко-психолошко-дидактичко-методичке компетенције наставника и стручних сарадника у раду са младима.

- Иницирати измене прописа тако да удружења која спроводе омладинске активности могу да подносе на акредитацију програме сталног стручног усавршавања наставника и стручних сарадника.
- подстаћи и подржати удружења која спроводе омладинске активности да развију и подносе на акредитацију програме сталног стручног усавршавања наставника и стручних сарадника;
- оснажити представничка тела ученика и студената за активно учешће у развоју и примени методологије и система мерења ефеката стручног усавршавања наставника и стручних сарадника;
- користити резултате TALIS⁴³ истраживања у процесу креирања политика стручног усавршавања наставника;

⁴¹Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. (2014).Једнаке могућности. Жене и употреба ИКТ технологија

⁴²Републички завод за статистику. (2013). Анкета о радној снази, 2013. Билтен 578. (преузето 02.12.2014. године; доступно преко линка http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/35/41/SB-578_ARS_2013-SAJT.pdf.)

⁴³TALIS – Teaching and Learning International Survey (Међународно истраживање о предавању и учењу). Истраживање сerealизује под покровитељством ОЕCD-а, а са циљем утврђивања услова у којима раде наставници како би се обезбедила ефикаснија настава и учење у школама(линк <http://talissrbija.org/tag/istrazivanje/>).

- подржати иницијативе за успостављање програма и увођење обавезне обуке академског особља за развој професионалних компетенција у раду са студентима.

Обезбеђено је континуирано унапређење наставе и ваннаставних активности кроз сарадњу образовних установа и СОП.

- Подржати активно учешће представничких тела ученика и студената у развоју програма рада школе и студијских програма;
- успоставити и подржати механизам сарадње удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ са образовним институцијама при извођењу наставних програма;
- развити механизме сарадње и размене искустава представничких тела ученика и студената, других удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ;
- омогућити размену искустава у раду са младима између образовних установа и ОЦД на домаћем и међународном нивоу;
- подржати програме који промовишу солидарност, разумевање, толеранцију, родну равноправност и принципе инклузивног друштва у оквиру ваннаставне активности.

Афирмисан је систем целоживотног учења и признавања претходног учења и препознате су специфичности неформалних образовних програма у омладинском сектору.

- Подржати учешће СОП у афирмисању концепта целоживотног учења и информисање младих о процедури признавања претходног учења;
- Иницирати измену прописа за обезбеђивање учешће представника младих приликом дефинисања модела признавања претходног учења и развоја и примене стандарда рада у неформалном образовању;
- информисање младих о процедури признавања претходног учења;
- подржати активности препознавања специфичности неформалних образовних програма у омладинском сектору, који нису усмерени на стицање одређене квалификације и стручно оспособљавање;
- подржати развој неформалних образовних програма у омладинском сектору, који нису искључиво обуке и тренинзи.

Специфични проблем:

Омладински рад није системски препознат, признат и подржан.

Специфични циљ 2:

Унапређен је квалитет и доступност омладинског рада и обезбеђено његово препознавање

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за образовање

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређен квалитет програма омладинског рада и капацитети пружаоца услуга омладинског рада.

- Подржати истраживања о потребама младих;
- обезбедити континуирано унапређивање и развој нових програма у складу са потребама младих и друштва;

- обезбедити континуирано праћење ефеката реализације програма омладинског рада у складу са развијеним стандардима за осигурање квалитета.

Обезбеђено је препознавање и признавање омладински рада као услуге која доприноси унапређењу положаја младих.

- Подржати активности професионализације делатности омладинског рада кроз формално и неформално образовање у складу са стандардима занимања омладинског рада;
- креирати механизам за признавање компетенција стечених кроз омладински рад и препознавање занимања омладинског рада кроз НОКи Класификацију занимања;
- утврдити потребе за развој услуга омладинског рада на локалном нивоу и запошљавање омладинских радника.

Специфични проблем:

Постоји неравноправност у приступу образовању које доводи до напуштања школовања и непоседовања признатих компетенција.

Специфични циљ 3:

Унапређене су могућности равноправног приступа образовању за свеи подршка младима из осетљивих друштвених група

Носиоци реализације:

министарство надлежно за образовање, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Развијени и примењени програми превентивног деловања ради смањивања броја младих који превремено напуштају школовање.

- Развити програме превенције раног напуштања школовања и препознавања младих у ризику од напуштања школовања;
- успоставити систем праћења узрока и обима превременог напуштања образовања и ефеката предузетих мера на смањење стопе напуштања;
- подржати програме за оснаживање представничких тела ученика и студената за пружање вршњачке подршке младима у ризику од напуштања школовања;
- подржати програме представничких тела ученика и студената, удружења које спроводе омладинске активности за сензибилизацију наставника за превентивни рад и мотивисање младих у ризику од напуштања школовања;
- подржати удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ у пружању подршке младима у ризику од напуштања школовања.

Унапређени механизми практичне подршке младима из осетљивих група за образовање у складу са њиховим потребама.

- Подржати програме за обуку наставника и стручних сарадника за прилагођавање потребама младих из осетљивих друштвених група у складу са инклузивним принципима у образовању
- подржати програме сензибилизације наставника и родитеља за промену културолошких матрица које намећу лимитирајуће родне улоге;
- подржати програме подршке у испуњавању свих аспеката приступачности (физичка, садржајна, финансијска) и прилагођености образовања у складу са важећим прописима и препорукама;

- развити мрежу вршњачке подршке (менторство, вршњачка асистенција) образовању младих из осетљивих група;
- унапредити програме подстицајних мера и механизме примене за укључивање и успешан наставак школовања младих из осетљивих група уважавајући социјалну димензију.

Развијени механизми подршке младима који су напустили образовање да се врате у систем образовања и стекну квалификацију.

- Подржати развој подстицајних мера за повратак и укључивање у образовање младих који нису у систему или су напустили образовни систем;
- развити нове и унапредити постојеће програме подршке младих из осетљивих група који су напустили образовање да се врате у процес образовања;
- подржати успостављање програма учења на даљину и других савремених метода за повећање обухвата младих који су напустили или нису били укључени у формално образовање;
- унапредити регулативни оквир у високом образовању који обезбеђује подстицај за прилагођавање наставе школовањустудената уз рад, родитељство, итд.;
- развијати програме подршке за наставак школовања младим родитељима, посебно младим мајкама.

Специфични проблем:

Надарени и талентовани млади нису довољно препознати и подржани у образовању, усавршавању и запошљавању.

Специфични циљ 4:

Омогућено препознавање и обезбеђена подршка развоју потенцијала надарених и талентованих младих

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за образовање

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Препознати и подржати надарене и талентоване ученике, студенте и младе у развоју личних интересовања и потенцијала.

- Подржати развој система за идентификацију надарених и талентованих ученика и студената и адекватне механизме подршке у неразвијеним, сиромашним девастираним подручјима;
- развити и унапредити програме подршке стручног развоја и усавршавања који омогућавају надареним и талентованим ученицима и студентима развој интересовања, креативности и иновативности;
- подржати учешће талентованих и надарених ученика и студената у постојећим и подржати развој нових научних, културних, спортских, техничко-технолошких и других активности;
- обезбедити бољу прилагођеност наставе индивидуалним потребама надарених и талентованих ученика и студената;
- подржати развој ваннаставних активности сарадњом са научним, културним, спортским, техничко-технолошким и другим институцијама које пружају развојне могућности младима.

Обезбеђена је подршка образовању, усавршавању, запошљавању и вредновању постигнућа надарених и талентованих ученика и студената.

- омогућити награђивање и стипендирање младих талената кроз даљи рад Фонда за младе таленте Републике Србије и унапређење других начина стипендирања и награђивања;
- развијени програми промоције и подршке образовања младих жена у техничким и природним наукама;
- омогућити континуирану подршку и субвенционисање истраживачког рада младих талената;
- успоставити континуирану сарадњу СОП са приватним и јавним сектором у циљу професионалног развоја, запошљавања и samozapošljavanja младих талената;
- унапредити начине процене знања младих, како би се омогућило вредновање врхунских постигнућа у учењу.

3.3. Активизам и активно учешће младих

Стварање правног и политичког оквира који стимулише учешће и активизам младих могуће је једино уз креирање различитих, ефикасних механизма који ће омогућити њихово активно учешће у јавним политикама. Механизми којима ће се то урадити морају бити проактивни и одговарати потребама младих. Укључивање младих у развој политика за младе, реализацију различитих развојних пројеката, израду локалних стратешких докумената, рад радних група, доношењу неких одлука, само су неки од ефикасних механизма којима се може повећати њихово ангажовање у битне друштвене токове. Од посебног је значаја укључивање младих у развој политика за младе, јер се тиме осигурава квалитетан одговор на све њихове потребе, али мора се имати у виду да се активизам младих најбоље развија и јача кроз групе какве су ОЦД, удружења која спроводе омладинске активности, КЗМ и сл.

Удружења која спроводе омладинске активности, без сваке сумње, врше битну друштвену и политичку функцију, али и поред тога не постоји подстицајна средина за развој омладинског цивилног сектора, као ни повољна средина за промоцију и заштиту грађанског простора младих. Наиме, капацитети СОПсу недовољно развијени, те с тога треба интензивно радити на њима, како би се повећао и активизам младих. Подизање капацитета, с друге стране, изискује извесно финансирање, што кровне организације младих нису у могућности да обезбеде, и тиме се цео овај процес отежава.

Различити видови државних програма који омогућавају ову врсту подршке веома су значајни и вероватно и најбитнији начин за јачање капацитета младих. Различити видови каријерног саветовања, неформалног образовања, тренинг за тренере, стицање вештина и знања, само су неки од видова којима се ово може постићи, а самим тим и активно учешће младих и њихово оснаживање у решавању неких, заиста битних, друштвених питања. Све ово је веома значајно, јер се омогућава да млади могу да преузму виталну улогу, како у сопственом, тако и у развоју своје заједнице.

Закон о волонтирању је усвојен 2010. године, али оно што се у пракси показало је да не омогућава очекивано промовисање и стимулисање културе волонтирања. Да би се постигао ефективни законски оквир за волонтирање, неопходно је да га, поред Закона о волонтирању, чине и други закони, као што си Закон о удружењима, Закон о

високом образовању, Закон о основама образовања и васпитања, али и неки секторски закони (култура, социјална политика, млади и др.).

Волонтеризам јесте и увек треба да буде основа цивилног друштва, и као такав треба да буде подстицан у друштву, а посебно код младих. Волонтирање треба промовисати као нешто што заједничким залагањем доноси добробит целокупном друштву, као нешто што ће омогућити да се ствари покрену и окрену. До неповољних услова за волонтирање довело је слабије интересовање младих за овај вид ангажовања, односно њихов недостатак слободног времена услед повећања обавеза. Међутим, са друге стране, млади су технолошки веома образовани, што у многеме може помоћи волонтерским сервисима у квалитетнијем пружању услуга, вођењу различитих кампања преко интернета, ширењу идеја и мобилизацији друштва, тако да и то може бити један од битних начина укључивања младих у волонтирање. За унапређење волонтеризма је битно и умрежавање волонтерских организација, јачање њихових капацитета, али и утицање на промену генералног става јавности о волонтеризму, само као сервису за пружање услуга.

Недовољна укљученост младих у активностима везаним за заштиту животне средине, као и у доношењу одлука у овој области, произилази из чињенице да не постоји довољан број информација о начинима на које то могу да ураде. Међутим, недостатак информација није једини проблем који доводи до тога. Недовољно повезивање између сектора заштите животне средине, здравља и образовања, проблем сиромаштва и изостанак мултидисциплинарног приступа свакако доприносе увећању овог проблема. Учешће младих у програмима образовања становништва и подизања јавне свести о значају заштите животне средине је недовољно, јер не постоје довољно развијени механизми за учешће грађана у одлучивању о проблемима везаним за ову област. Један од веома поузданих механизма за укључивање младих у питања везана за заштиту животне средине свакако је едукација.

Природне непогоде, саобраћајне несреће, производња и коришћење опасних материја, загађање ваздуха, воде и земљишта, указују на потребу едукације младих да препознају ризике по здравље у животној средини, како би се предузеле мере и активности за њихово отклањање или превазилажење. Са друге стране, повећањем нивоа информисаности и њиховог знања о проблемима животне средине омогућиће њихово веће укључивање у идентификовање и тражење могућег решења за ове друштвено веома битне и комплексне проблеме.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређено активно учешће младих жена и мушкараца у друштву

Специфични проблем:

Правни и политички оквир не подстиче и не стимулише учешће и активизам младих, јер не ствара адекватне услове за остваривање омладинског учешћа и активизма. Не постоје ефикасни механизми за интегрисање омладинских перспектива у јавне политике и учешће младих.

Специфични циљ 1:

Унапређен је правни и политички оквир укључивања перспективе младих жена и мушкараца и учешће младих у процесима доношења одлука и развоју политика за младе

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Организације и институције препознају младе и различите категорије младих као посебну групу са својим правима и потребама.

- Израдити свеобухватну анализу правног и политичког оквира и праксе за учешће и активизам младих на националном, покрајинском и локалном нивоу;
- дефинисати законску обавезу свих институционалних актера да у развој својих политика уврсте перспективе младих и представнике младих;
- формулисати критеријуме за родно осетљиво праћење развоја политика у којима су уврштене перспективе младих и представници младих;
- обезбедити адекватну заступљеност (процент места) и ниво учешћа младих, како би се постигла равноправност младих у процесима и телима;
- извршити измене и допуне Закона о младима (ЗОМ), како би се унапредило правно препознавање младих и укључивање перспективе младих у развој јавних политика.

Организације и институције креирају своју политику и посебне планове узимајући у обзир перспективе младих и укључујући младе.

- Подржати функционално и активно укључивање представника младих у рад и одлучивање јавних институција и организација на равноправној основи;
- развити смернице за омладинско и родно одговорно буџетирање на свим нивоима;
- развити стандарде и механизме избора младих за учешће у процесима доношења одлука и развоја политика, укључујући афирмативне мере за учешће мање заступљеног пола;
- развити и применити механизам структурираног дијалога по међународним стандардима;
- обезбедити адекватну заступљеност и ниво учешћа младих како би се постигла равноправност у процесима и телима.

Јединице локалне самоуправе (ЈЛС) креирају политику за младе на основу реалних потреба младих на локалном нивоу и доступних ресурса за рад са младима.

- Развити смернице за СОП на локалном нивоу за укључивање перспективе младих, које садрже и родну перспективу и перспективу осетљивих група младих, у развојне процесе и политике;
- подржати израду, реализацију, праћење и евалуацију ЈАП уз активно учешће младих у процесима и одлукама;
- укључити младе мушкарце и жене на равноправној основи у процес развоја, имплементације, праћења и евалуације ЈАП;
- унапредити смернице за улогу, надлежности и правни статус КЗМ и компетенције особа које руководе КЗМ.

Специфични проблем:

СОП немају довољно развијене и изграђене капацитете за имплементацију и праћење омладинске политике. Удружења која спроводе омладинске активности немају услове који омогућавају континуиран рад и развој програма са младима и пролагођен и подржан систем комуникације са младима.

Специфични циљ 2:

Успостављени су услови за изградњу капацитета и синергију у раду СОПи одрживи развој и укључивање већег броја младих удружења која спроводе омладинске активности

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Развијен механизам координације процеса и изградње капацитета СОП за реализацију НСМ.

- Утврдити све СОП који доприносе реализацији НСМ;
- дефинисати улоге и прецизирати одговорности у процесу реализације НСМ;
- унапредити административне и оперативне капацитете надлежног министарства за спровођење НСМ;
- развити програме обуке СОП за развој и реализацију омладинске политике и НСМ;
- обезбедити развој капацитета СОП за праћење и извештавање о реализацији НСМ;
- подржати развој капацитета младих да, као изабрани представници младих, учествују у процесима развоја политика и доношењу одлука, на свим нивоима и међународном нивоу;
- обезбедити развој и реализацију Агенди за младе⁴⁴ у оквиру министарства којима се дефинишу активности које министарства реализују за младе;
- подржати измену ЗОМ којом би се обезбедило редовно извештавање Савета за младе и јавности о напретку у спровођењу НСМ и Агенди за младе;
- развити тематско годишње планирање реализације циљева НСМ, којим би се одређена тема ставила у фокус јавности и постигла синергија у раду;
- утврдити услуге доступне младима на локалном нивоу, које пружају институције и организације, и обезбедити подршку за развој, стандардизовање и одрживо финансирање постојећих и стварање нових, уз обезбеђену координацију и синергију.

Обезбеђена је подршка одрживом развоју удружења која спроводе омладинске активности.

- Обезбедити редовно административно и програмско финансирање рада и развоја репрезентативних савеза младих;
- омогућити коришћење јавних простора удружењима која спроводе омладинске активности за реализацију програма за младе;
- утврдити постојање свих јавних простора за младе (омладинска имовина) и ставити их у функцију младих;
- подржати активности развоја и примене планова за развој демократских процедура у удружењима које спроводе омладинске активности и сврисходно укључивање у рад и напредовање нових чланова.

⁴⁴ Агенда за младе треба да буде плански документ за рад са младима и за младе у оквиру министарства и институција, установа и организација развијених на основу НСМ и акционог плана НСМ и усклађених са мандатом, улогом и врстом подршке која се пружа младима.

Успостављена је континуирана подршка програмима за спровођење активности укључивања младих у друштво.

- Омогућити континуирано финансирање програма удружења која спроводе омладинске активности које доприносе развоју друштва и омогућавају активно учешће младих;
- подржати програме за развој знања и вештина омладинских активиста за ефективан допринос друштву кроз рад постојећих удружењима које спроводе омладинске активности;
- подржати активно укључивање младих из осетљивих група у рад удружења која спроводе омладинске активности и развој њихових компетенција;
- обезбедити подршку представничким телима ученика и студената у развоју компетенција чланова и повећање броја ученика или студената који учествују у активностима представничких тела;
- подржати активности КЗМ усмерених на укључивање младих у друштво;
- подржати активности мотивисања и развоја капацитета за укључивање младих жена и мушкараца у рад националних савета националних мањина;
- подржати програме мотивисања младих жена и мушкараца за учешће у политичком животу и изборним процесима.

Израђен је механизам подршке и мотивације СОП за сарадњу и умрежавање и заједничке активности.

- Обезбедити подршку развоју програма који се реализују у партнерству између удружења које спроводе омладинске активности и у партнерству са КЗМ;
- подржати програме које омогућавају умрежавање СОП и удруживање напора (синергију) на различитим нивоима и темама;
- развити смернице и подржати активности размене искустава, преноса знања и вршњачке едукације у оквиру и између удружења која спроводе омладинске активности;
- подржати укључивање и чланство удружења која спроводе омладинске активности у међународним организацијама, учешће у међународним скуповима, процесима и телима;
- подржати развој и реализацију пројеката међународне сарадње.

Унапређени су и иновирани приступи и комуникација са младима удружења која спроводе омладинске активности.

- Извршити истраживање и анализу начина на који удружења, која спроводе омладинске активности, укључују нове чланове и активисте, и подстицајних фактора који младе мотивишу на укључивање у активности и рад удружења, која укључује родну перспективу;
- развити смернице за иновативне начине укључивања младих и мотивисање за активно учешће, које укључује родну перспективу и подстицајне мере за осетљиве групе младих;
- подржати развој нових начина комуникације и канала комуникације удружења, која спроводе омладинске активности са младима, са циљем укључивања нових активиста и чланова.

Специфични проблем:

Неповољно окружење за волонтирање, на које утиче лош институционални оквир, непостојање стратегије и плана имплементације Закона о волонтирању и подршка волонтерским акцијама.

Специфични циљ 3:

Унапређени услови за волонтирање међу младима и за младе

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Обезбеђена подстицајна средина и подршка за развој волонтерских активности и волонтирање младих.

- Подржати волонтерске активности удружења која спроводе омладинске активности, КЗМ и неформалних омладинских група;
- подржати укључивање младих волонтера у краткорочне и дугорочне волонтерске програме;
- подстицати образовне, културне и спортске установе да препознају, подрже и вреднују волонтирање младих;
- успоставити систем за препознавање и признавање вештина стечених волонтирањем при запошљавању и пратити његову ефикасност;
- подстицати међугенерациску сарадњу и укључивање младих из осетљивих група кроз волонтерске програме, пројекте и иницијативе;
- подржати програме волонтирања у ванредним ситуацијама.

Волонтирање младих је препознато и подржано у развоју.

- Подржати формулисање политике волонтирања на националном нивоу, унапређење законског оквира за волонтирање и развој стандарда волонтерског рада;
- укључити програме волонтирања у националне и локалне планове развоја, као и у планове решавања ванредних ситуација;
- подржати СОП да разумеју правне обавезе и унапреде заштиту волонтера и корисника волонтирања;
- подржати умрежавање волонтерских центара и сервиса у оквиру удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ;
- развити родно осетљиве критеријуме за извештавање и мерење ефеката волонтирања;
- подржати програме који промовишу волонтирање као друштвено корисну активност.

Оснажена удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ за спровођење волонтерских програма и пројеката.

- Обезбедити примену стандарда волонтерског рада у активностима удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ;
- подржати обуке за удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ о волонтерском менаџменту;
- подржати развој и рад волонтерских сервиса у оквиру удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ;
- подржати редовне, родно осетљиве евалуације програма волонтирања у оквиру удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ.

Специфични проблем:

Млади су недовољно укључени у активности и доношење одлука у области животне средине.

Специфични циљ 4:

Повећано је учешће младих у заштити животне средине и одрживог развоја

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за животну средину

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређене су могућности младих за учешће у процесима и одлукама о животној средини и одрживом развоју.

- Унапредити доступност информација о стању животне средине младима у сарадњи са СОП;
- подржати успостављање сарадње између младих и тела ЈЛС надлежног за заштиту животне средине, укључивање младих у оснивање и рад зелених савета и израду локалних еколошких акционих планова (ЛЕАП);
- подржати укључивање младих у консултативне процесе у области заштите животне средине и развој смерница за праћење процене утицаја на животну средину.

Обезбеђена је мултисекторска подршка програмима заштите животне средине и одрживог развоја који реализују СОП.

- Подржати оснивање фондова за животну средину који би издвајали део средстава за активности младих на заштити и унапређењу животне средине;
- подржати координацију активности привредног сектора у правцу издвајања средстава за омладинске програме у области заштите животне средине;
- подржати субвенционисање омладинских предузетничких идеја са компонентом заштите животне средине кроз промоцију обновљивих извора енергије, екотуризма и других облика зелене економије;
- подржати активности заштите животне средине који реализују СОП и укључивање младих у реализацију програма заштите животне средине и одрживог развоја које спроводе међународне организације.

3.4. Здравље и благостање младих

Болести зависности имају хроничан ток и доводе до тешких поремећаја психичког и телесног здравља младих, односно угрожавају или заустављају њихов нормалан психо-физички развој. Све чешће до првог узимања дроге долази у узрасту од 11 до 13 година. Иницијалне супстанце су најчешће дуван, алкохол, канабиноиди, седативи, појединачно или у комбинацији, али то могу бити и опиоиди (посебно код девојака) и амфетамини. Укупно 64,5% становника Србије је у току свог живота пушило цигарете. Употреба илегалних дрога, бар једном у току живота, забележена је код 8% испитаника, старости од 18 до 64 године. Најчешће коришћена илегална дрога међу одраслом популацијом је канабис (марихуана и хашиш), чија је употреба, бар једном у току живота, забележена код 7,7% испитаника узраста од 18 до 64 године. У Србији је у популацији од 18–34 године старости, распрострањеност употребе различитих дрога нижа него у већини земаља ЕУ. Спортско клађење је други

најзаступљенији вид коцкања, који је упражњавало 17,2% испитаника некада у току свог живота.⁴⁵

Студије показују да се у прве сексуалне односе ступа веома рано, где се млади затичу физички и психички неспремни. Сексуална едукација скоро и да не постоји. Услед незнања, стида и непросвећености, највећи број њих не користи средства за контрацепцију, због чега предњаче међу вршњацима из Европе по броју оболелих од полно преносивих болести и намерним прекидима трудноће⁴⁶. Од 2002. године регистрован је пораст броја младих узраста 15–29 година међу новодијагностикованим ХИВ позитивним особама (47% у 2008, односно 30% у 2013. према 22% током 2002. године)⁴⁷. Млади су суочени са бројним стресовима и потребна им је подршка у ношењу са стресом (више од 50% средњошколаца наводи да је у протекле две године доживело бар један стресогени животни догађај)⁴⁸.

Према доступним подацима више од две трећине одраслог становништва у Србији је физички неактивно. У Србији је гојазан скоро сваки пети одрасли становник (21.2%), сваки трећи становник пуши (34.7%), око 40% свакодневно или повремено конзумира алкохол, а скоро половина становништва има хипертензију (46.1%). Укупно 40% становника ЕУ изјављује да се бави спортом бар једном недељно, док се спортом у Србији једном недељно бави само око 10% становника. Око 34% становника ЕУ изјављује да се никада не бави физичким вежбањем, док се у Србији никада не бави физичким вежбањем чак 56% одсто популације. Када се упореде подаци истраживања које су спровели Еуробар и Цесид, видеће се да је недостатак времена основни разлог слабог учешћа у спортским активностима. Управо су то резултати које наводи ЕУ као основни разлог, док је у Србији тај број мањи и креће се на нивоу од око 40%. Нема података о учешћу жена и девојака у професионалном, рекреативном и школском спорту, али подаци о улагању у женски и мушки спорт на локалном нивоу показују несразмерно мала буџетска средства намењена спортисткињама, док у неким локалним срединама нема спортских активности које одговарају девојчицама и девојкама. Анкета ”Родни барометар 2012” је показала да се само 11% жена бави рекреацијом, и то чине знатно ређе од мушкараца.

Младе у здравственом ризику одликују низак ниво знања и бриге о сопственом здрављу, недовољно коришћење служби здравствене заштите, незапосленост, стигма и дискриминација коју доживљавају од опште популације, рано сусретање са проблемима специфичним за одрасле, рано ступање у сексуалне односе, промискуитет и коришћење алкохола, дувана и дрога. Ризик од обољевања и преношења болести у овој популацији је знатно већи у односу на општу популацију младих, те је неопходно посветити посебну пажњу креирању мера адекватних за бригу о здрављу младих у ризику⁴⁹. Процент раног рађања и малолетничких трудноћа је знатно смањен, али је и даље висок проценат малолетничких трудноћа у ромским насељима. У општој популацији, 1.4% жена, старих 20–24 године, је родило дете пре 18. године, а у ромским насељима је овај удео, жена које су родиле пре 18. године, 38.3%⁵⁰.

⁴⁵ Институт за јавно здравље Србије ”Др Милан Јовановић Батут”. (2014). *Национално истраживање о стиливима живота становништва Србије 2014. године – коришћење психоактивних супстанци и игре на срећу*

⁴⁶ Институт за јавно здравље Србије ”Др Милан Јовановић Батут”. (2013). *Национално истраживање о стиливима живота становништва Србије за 2013. годину*

⁴⁷ Национална кацеларија за ХИВ, Институт за јавно здравље Србије ”Др Милан Јовановић Батут”. (2012). *Епидемиолошка слика 2013*

⁴⁸ Центар за едукацију, истраживање и развој, (2013), *Ментално здравље младих у Србији*.

⁴⁹ Тимочки омладински центар, ЈАЗАС, Партнерство за здравље, (2012), *Приручник Млади у ризику*.

⁵⁰ Републички завод за статистику, УНИЦЕФ, (2014), *Истраживање вишеструктих показатеља положаја жена и деце у Србији*.

Осамостаљивање младих у Србији отежано је услед лошег економског положаја младих и непостојања адекватне стамбене политике за младе. Ово за последицу има велику зависност младих од родитеља и појаву тзв. "продужене младости" коју карактеришеостанак младих у родитељском дому и после 30. године живота. Млади који се одлуче на осамостаљивање од родитеља суочавају се са потешкоћама у проналажењу стамбеног простора услед високих тржишних цена изнајмљивања или куповине стамбених јединица. Велики број студената суочава се са потешкоћама у проналажењу адекватног и пристојног стамбеног простора током студија, а програми субвенционисаног изнајмљивања станова за студенте не постоје. Постојећи систем социјалног становања за давање станова у закуп није приступачан младима и младим породицама⁵¹.

Главни проблеми заштите животне средине су низак ниво свести о животној средини, недовољна едукација о животној средини и неадекватно учешће јавности у одлучивању. Велико је неразумавање важности и хитности решавања ових питања у циљу очувања здравља људи. Формално образовање из области заштите животне средине у оквиру васпитно-образовног процеса још увек није задовољавајуће. Недовољно неформално образовање из области заштите животне средине присутно је као последица недоступности одговарајућих информација и ограниченог интереса медија⁵².

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређено здравље и благостање младих жена и мушкараца

Специфични проблем:

Постоји тренд повећавања ризичног понашања и погоршања здравља младих. Млади немају доступне адекватне програме и услуге превенције.

Специфични циљ 1:

Програми промоције здравља и превенције ризичног понашања младих су унапређени и доступни већем броју младих жена и мушкараца

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за здравље

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Стандардизовани програми и развијене услуге за превенцију здравља и унапређење здравих стилова живота.

- Унапредити рад и програме саветовалишта за младе који ће укључити у једнакој мери младе жене и мушкарце;
- израдити програме промоције здравља младих;
- унапредити програме и услуге превенције ризичног понашања код младих;
- подржати развој и примену родно осетљивих критеријума за процену квалитета програма превенције ризичног понашања младих.

⁵¹Влада Републике Србије, (2014), Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији. (преузето 02.12.2014; доступно преко линка <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/>).

⁵²Влада Републике Србије, (2010). *Национални програм за заштиту животне средине*(преузето 02.12.2014. доступно преко линка:<http://www.kombeg.org.rs/Slike/CeTranIRazvojTehnologija/2010Mart/Nacionalni%20program.pdf>)

Унапређена доступност програма за превенцију болести зависности младих.

- Подржати програме вршњачке едукације младих за превенцију болести зависности од психоактивних супстанци, игара на срећу и нових медија, на локалном нивоу;
- подржати програме едукације родитеља и наставника за превенцију болести зависности од психоактивних супстанци, игара на срећу и нових медија;
- подржати програме и активности информисања у сврху превенције болести зависности.

Унапређена доступност програма за превенцију полно преносивих инфекција, ХИВ/сиде и очувања репродуктивног здравља.

- Подржати програме вршњачке едукације младих за превенцију полно преносивих инфекција, ХИВ/сиде и унапређење репродуктивног здравља;
- подржати програме едукације родитеља и наставника за превенцију полно преносивих инфекција, ХИВ/сиде и унапређење репродуктивног здравља;
- подржати програме превенције полно преносивих инфекција и ХИВ/сиде;
- подржати програме чији је основни циљ унапређење репродуктивног здравља младих и планирања породице.

Унапређена доступност програма за очување менталног и општег здравља младих.

- Подржати програме едукације младих, родитеља и наставника за унапређење менталног и општег здравља младих;
- развити саветовалишта за ментално здравље и услуге психолошке подршке и помоћи ван здравствених установа;
- подржати програме правилне исхране и превенције гојазности код младих жена и мушкараца.

Специфични проблем:

Недовољна физичка активност младих, као фактор у настајању многих обољења. Значајно је одсуство подршке омладинских иницијатива за унапређење здравих стилова живота.

Специфични циљ 2:

Створени услови за развој здравих стилова живота младих жена и мушкараца
--

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за здравље

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређене политике и програми развоја здравих стилова живота младих жена и мушкараца.

- Подржати истраживања праћења стилова живота младих и анализе кретања по међународним стандардима, која ће укључити родну перспективу;
- успоставити механизам сарадње СОП на размени информација и развоју смерница за програме здравих стилова живота;
- унапредити јавне политике за финансирање програма за здраве стилове живота;
- израдити Националну стратегију здравља младих;
- подржати програме развоја здравих стилова живота младих и њихово праћење и евалуацију.

Унапређене могућности младих жена и мушкараца за квалитетно провођење слободног времена и учешће у спортским и рекреативним активностима.

- Подржати развој и реализацију програма СОП за развој здравих стилова живота;
- подржати и развити програме спортских секција и других ваннаставних активности усмерених на развој здравља кроз животне вештине, са посебним освртом на младе жене;
- унапредити и развити систем школских такмичења и увођење разноврсности спортских дисциплина и стимулацију укључивања свих младих, са посебним освртом на младе жене;
- подржати активности увођења наставе физичког васпитања у курикулуме високошколских установа;
- подржати изградњу, санацију и адаптацију јавних простора и стављање у функцију квалитетног провођења слободног времена младих.

Специфични проблем:

Број младих који су изложени неком од ризика је у порасту. Непостојање адекватних програма превенције и сервиса доводи до опадања квалитет њиховог здравља.

Специфични циљ 3:

Унапређени услови за рад са младима у здравственом ризику

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за здравље

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређена подршка младима у здравственом ризику.

- развити стандарде и подржати програме подршке младима у здравственом ризику;
- развити стандарде и подржати услуге за младе у здравственом ризику;
- подржати развој компетенција теренских и омладинских радника који се баве младима у здравственом ризику.

Повећана сензибилизација институција које се баве младима у здравственом ризику.

- Унапредити програме сензибилизације представника институција за рад са младима у здравственом ризику;
- подржати програме сензибилизације представника КЗМ за рад са младима у здравственом ризику;
- подржати програме обука представника тужилаштва, судства, полиције, центара за социјални рад и других институција за рад са младима у здравственом ризику.

Специфични проблем:

Непостојање услова за осамостаљивање младих (студената, запослених и незапослених младих, младих породица) услед лошег економског положаја и неразвијене стамбене политике за младе.

Специфични циљ 4:

Унапређене мере за становање и осамостаљивање младих

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за рад и запошљавање

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређене мере за решавање стамбеног питања младих.

- Развити субвенционисане мере за становање младих (ниске пореске стопе, субвенционисани кредити);
- подстаћи изградњу непрофитних станова за младе;
- подржати субвенционисане мере за решавање стамбеног питања младих парова и родитеља, уз посебне мере за младе самохране мајке.

Унапређене мере за привремено становање младих.

- Развити мере подршке становању младих жена и мушкараца ван образовног система;
- унапредити критеријуме за унапређење услова у ученичким и студентским домовима;
- проширити капацитете ученичких и студентских домова;
- обезбедити субвенционисано становање за студенте који живе ван студентских домова.

Специфични проблем:

Млади немају довољно знања о животној средини, нити развијену свест о значају животне средине и одрживог развоја.

Специфични циљ 5:

Развијена одговорност младих жена и мушкараца према очувању животне средине

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за животну средину, министарство надлежно за здравље

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређени програми едукације младих, родитеља и наставника за заштиту животне средине, одрживи развој и климатске промене.

- Подржати обуке за вршњачке едукаторе за рад са младима на унапређењу животне средине, одрживом развоју и климатским променама;
- развити програме обуке младих, родитеља и наставника за унапређење животне средине, одрживи развој и климатске промене;
- подстаћи развој обука младих жена и мушкараца за отклањање и превазилажење ризика по здравље у случају ванредних ситуација.

Унапређено информисање младих, родитеља и наставника о заштити животне средине, одрживом развоју и климатским променама.

- Развити активности информисања младих, родитеља и наставника за заштиту и унапређење животне средине, одрживи развој и климатске промене;
- подржати активности усмерене на разумевање ризика по здравље узрокованих загађеном животном средином;
- обезбедити обуке младих о свакодневним активностима којима се доприноси одрживом развоју, заштити животне средине и борби против климатских промена.

3.5. Безбедност младих

Када се разматра питање безбедности младих као посебне друштвене групе, неопходно је уважити специфичности ове групе, и на пољу претњи којима су изложени, и на пољу вредности које је потребно заштитити, а самим тим и начина на који се може постићи њихова безбедност. Млади су значајан ресурс сваког друштва, са потенцијалом да постану активни и продуктивни, али за многе од њих, на путу њиховог развоја, постоје бројни безбедносни изазови, ризици и претње. То су изазови, ризици и претње који подстичу насилно понашање, екстремизам и нетолеранцију према различитим културним моделима и вредностима, утичу на пораст криминала, доводе до забрињавајућег пораста употребе опојних дрога и алкохола, коцкања, неговања небезбедних стилова живота у саобраћају, на спортским и другим јавним манифестацијама, у јавном простору, несналажења у новим, неочекиваним, "ванредним" ситуацијама, и слично. Већа изложеност безбедносним ризицима и претњама утиче на угрожавање физичког опстанка и интегритета младих, као и на могућност да воде квалитетан начин живота, у сигурном окружењу, где се неометано развијају у условима који подстичу здрав ментални развој и духовну равнотежу, и где су млади успешни и срећни.

С тим у вези, не постоји организован системски приступ ширења знања о безбедносним ризицима и претњама којима су млади изложени, као ни организован систем обуке за стицање вештина и способности за деловање у условима конкретне безбедносне претње. Уочено је и да не постоји довољно развијен координирани мултидисциплинарни приступ и међусекторска сарадња у идентификовању, планирању и пружању услуга, које одговарају безбедносним потребама младих. Такође, да нису довољно ојачане институције заштите и није постигнута већа усклађеност програма намењених решавању питања безбедности младих са прописаним стандардима.

Унапређивање програмске подршке, подразумевало би подизање квалитета и ефикасности већ постојећих програма, као и креирање нових програма са темама и садржајима који се баве оним безбедносним ризицима и претњама којима су млади изложени, а који до сада нису препознати као довољно важни и самим тим нису третирани од стране институција које брину о младима. Такође, то значи утврђивање јасних критеријума и стандарда које програми морају да испуне, као и јаснију класификацију програма према томе, да ли су у домену примарне, секундарне или терцијарне превенције, или у домену санкција, репресије, и сл. Разноврсност програма мора се огледати и у томе којој циљној групи су намењени, јер је приметан недостатак програма који су намењени младима старије узрасне категорије, младима у односу на родну компоненту, односно који подржавају родну равноправност, младима који су на издржавању заводске мере или су у процесу ресоцијализације и реинтеграције.

Не можемо рећи да постоји потпуни недостатак превентивних и интервентних програма који се баве безбедношћу младих, али чињеница је да су млади и даље небезбедни и несигурни, и то врло често у срединама где се то најмање очекује, као што су, на пример, породица или школска средина. Досадашњи одговори на проблеме и питања безбедности младих нису довољно свеобухватни, немају континуитет и не постоје јасни критеријуми евалуације и мониторинга над њиховим спровођењем⁵³.

⁵³ Као један од изузетака се може издвојити програм „Школа без насиља“ који се успешно спроводи од 2005/06 године и обухвата 242 основне и 9 средњих школа (линк <http://www.unicef.rs/spisak-skola-koje-su-u-programu.html>). Ово је био пројекат, а као резултат

Насиље можда јесте најчешћи проблем са којим се млади људи сусрећу у свакодневном животу, али не смемо искључити ни читав спектар других проблема. Разматрајући различите аспекте безбедности младих и претње које их окружују, не можемо искључити питање њихове безбедности у саобраћају, у ситуацијама природних катастрофа или елементарних непогода, деградације животне средине, различите облике социопатолошких појава, трговине људима, различите модалитете дискриминације, неједнакости и сл.

У периоду од 2008. до 2013. године, на штету младих, од укупног броја извршено је 38% кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја. У 2013. години, извршено је 51 кривично дело трговине људима, на штету лица старости 15-30 година, међу којима је 25 особа женског пола. Према подацима Министарства унутрашњих послова, 2012. и 2013. године најчешће жртве су жене, девојчице и дечаци, и то најчешће ради сексуалне експлоатације и принуде на просјачење.

Према истраживању из 2011. године, о ставовима и вредносним оријентацијама средњошколаца утврђено је да испољавају прилично стереотипне ставове, углавном су традиционални и конзервативни. Наиме, 41% испитаних средњошколаца сматра да је лезбејска, геј, бисексуална и трансродна (у даљем тексту: ЛГБТ) популација болесна, а 22% сматра да особе другачије сексуалне оријентације заслужују батине. Такође, шовинистички однос према Ромима исказује 70% анкетираних ученика, а међу "српским непријатељима" на врху листе су Албанци⁵⁴. Према евиденцији Министарства унутрашњих послова (у даљем тексту: МУП), у 2013. години, у поседу 3026 лица, старости од 18 до 30 година, налазе се 4093 комада ватреног оружја. У 2013. години, против младих су поднете кривичне пријаве због извршења 500 кривичних дела - "Недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја" из члана 348. Кривичног законика и прекршајне пријаве због извршења 1240 прекршаја из члана 35. Закона о оружју и муницији.

Млади су чешће учиниоци, него што су жртве кривичних дела. У просеку, годишње учешће кривичних дела које изврше млади, износи око 34 - 41% од укупног броја кривичних дела у Републици Србији, која је полиција евидентирала и пријавила надлежним органима гоњења. На нивоу једне године, кривичним пријавама буде обухваћено између 22.500 и 27.000 младих, што је 44 - 48% од укупно идентификованих учинилаца. На основу оваквих статистичких података, евидентна је велика заступљеност младих у криминалу (посебно треба истаћи да они изврше око 50% насилног криминала и преко 70% кривичних дела у вези опојних дрога). У периоду од 2008. до 2013. године, због извршења 245.914 кривичних дела, полиција је против 148.819 лица из категорије младих поднела кривичне пријаве. Међу пријављеним учиниоцима наведене старосне групе, лица мушког пола чинила су чак 92%, а женског пола свега 8%. Знатно већи број кривичних дела у односу на

њега и бројних других активности донети су законски и подзаконски прописи који ову материју уређују (члан 45. Закона о основама система образовања и васпитања и други који следе; Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и др"). Тренутно, програм спроводи Јединица за превенцију насиља при МПНТР уз стручну и финансијску подршку УНИЦЕФ-а и у сарадњи са Министарством здравља, Министарством рада и социјалне политике, Саветом за права детета Владе РС, Заводом за унапређивање образовања и васпитања, а од 2008/09. године партнерству се прикључују и МУП и МОС.

⁵⁴ Радоман, М. (2011). Ставови и вредносне оријентације младих средњошколаца у Србији. Београд. Хелсиншки одбор за људска права, Агенција за европске интеграције и сарадњу са удружењима.

регистроване учиниоце, указује да су млади склони рецидивизму у вршењу појединих кривичних дела (најчешће имовинских и деликата у вези опојних дрога)⁵⁵.

У просеку, годишње учешће кривичних дела извршених на штету младих лица износи 22% до 28% од укупног броја кривичних дела којима су оштећена физичка лица у Републици Србији. На нивоу једне године у полицији се евидентира између 16.500 и 18.500 младих који су у физичком, материјалном или неком другом погледу оштећени кривичним делима, што чини четвртину од укупног броја оштећених. Девојчице и жене су у ”убедљивој већини међу жртвама насиља; од 9.325 чак 6.348 жртава насиља женског пола”⁵⁶. Према статистичким подацима МУП (2008-2013.год.), од укупног броја пријављених кривичних дела, на штету младих извршено је 46% кривичних дела против живота и тела, и 37,4% кривичних дела против полне слободе. Међу идентификованим жртвама трговине људима, 57,2% чиниле су особе старости између 15 и 30 година, 48,8% у случају силовања и 22,8% у случају насиља у породици⁵⁷.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређени услови за развијање безбедносне културе младих

Специфични проблем:

Постојећи програми и пројекти су селективни у погледу обухвата безбедносних ризика и претњи којима су млади изложени, немају континуитет и не уважавају потребе младих жена и мушкараца према узрасту и према родним карактеристикама.

Специфични циљ 1:

Успостављено свеобухватно и континуирано образовање младих о безбедносним изазовима, ризицима и претњама, као и безбедном понашању

Носиоци реализације:

министарство надлежно за образовање, министарство надлежно за младе, министарство надлежно за унутрашње послове

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Успостављен је и уређен начин континуираног развијања безбедносне културе младих на свим нивоима рада са младима.

- Унапредити наставне и ваннаставне активности садржајима који омогућавају младима да стекну нова знања, вештине и способности из области безбедности;
- утврдити критеријуме и стандарде за програме о безбедности младих, који се спроводе изван образовног система;
- унапредити важеће критеријуме и стандарде према којима се спроводе програми везани за безбедност младих укључујући и родно засноване безбедносне ризике и претње;
- подржати активности СОП који промовишу безбедносну културу међу младима;
- развити програме који ће младима омогућити да прођу систем обуке и оспособљавања за реаговање на безбедносне ризике и претње у њиховом непосредном окружењу.

⁵⁵ Министарство унутрашњих послова, (2014), Безбедност младих у Републици Србији у периоду од 2008. до 2013. године, Београд (Извештај припремљен за потребе израде НСМ 2015 -2025).

⁵⁶ Републички завод за социјалну заштиту, (2013), Интегрални извештај о раду Центара за социјални рад.

⁵⁷ Министарство унутрашњих послова, (2014), Безбедност младих у Републици Србији у периоду од 2008. до 2013. године (Извештај). op.cit.

Развијени разноврсни и свеобухватни програми који се баве безбедносним ризицима и претњама којима су млади изложени.

- Подржати развој и реализацију програма са превентивним мерама и активностима усмерених ка умањењу ризика и претњи којима су млади изложени;
- унапредити постојеће и развити нове програме и активности који обухватају безбедносне ризике којима су млади изложени у саобраћају;
- унапредити постојеће и развити нове програме и активности који обухватају ризике од различитих облика криминала и корупције;
- развити програме који оснажују младе и развијају одређене вештине и способности како да адекватно реагују приликом природних катастрофа и елементарних непогода;
- подржати програме који оспособљавају младе да препознају и адекватно реагују на дигитално насиље, тј. насиље које настаје применом информационе технологије;
- развијати и унапредити програме превенције у области трговине људима/младима;
- развити и подржати активности за превенцију и сузбијање родно заснованог, сексуалног и партнерског насиља над младим женама.

Унапређено је праћење и анализа безбедносних ризика и претњи и сарадња институционалних и ванинституционалних актера у заштити младих.

- Подржати истраживања и стручне анализе о безбедносним изазовима, ризицима и претњама којима су млади изложени;
- подржати истраживања и програме која обрађују родну условљеност безбедносних ризика и претњи, као и специфичне ризике за младе жене и мушкарце;
- унапредити координацију свих актера у заштити младих од безбедносних ризика и претњи, укључујући женске групе и организације, као и организације које се баве осетљивим групама младих;
- развити нове начине комуникације у сајбер простору са младима, који имају проблем безбедносне природе, где су сви актери међусобно повезани и усмерени ка потребама младих;
- обезбедити сарадњу и синергију у раду институција на локалном нивоу ради заштите младих од безбедносних ризика и претњи.

Специфични проблем:

Присутност вршњачког насиља, насиља међу навијачким групама, насиља према ЛГБТ популацији, насиља у партнерским односима и према странцима, непоштовање људских и мањинских права и честа употреба и злоупотреба оружја.

Специфични циљ 2:

Унапређени програми поштовања људских и мањинских права, родне равноправности, прихватања различитости, толеранције и неговања ненасилних начина комуникације

Носиоци реализације:

министарство надлежно за људска и мањинска права, министарство надлежно за унутрашње послове, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређени су програми рада с младима темама о социокултурним, верским, сексуалним и другим различитостима.

- Дефинисати смернице које ће унапредити програме рада с младима о социокултурним, верским и другим различитостима;
- подржати програме обуке наставника и омладинских радника о социокултурним, верским и другим различитостима;
- подржати истраживања, активности и програме који обухватају најчешће стереотипе и предрасуде у друштву и пролазе начине како да их млади превладају/потисну;
- развити програме комуникације и сарадње између различитих друштвених група којима млади припадају;
- подржати програме вршњачке едукације и интеркултуралног учења који промовишу толеранцију, разумевање и антидискриминацију;
- развијати интегративне моделе информисања, који мањине приказују као део шире друштвене групе, а не изоловане.

Развијени су програми који члановима насилних група омогућавају да лакше напусте насиље кроз тзв. "излазне стратегије".

- Евидентирати групе које по својим карактеристикама, обележјима и начину деловања припадају насилним групама;
- мотивисати младе припаднике насилних група да учествују у програмима који представљају "излазне стратегије";
- подржати активности СОП на развоју и примени програма који представљају "излазне стратегије".

Млади су развили негативне ставове поводом ношења и злоупотребе оружја и оруђа и експлозивних направа у решавању проблема.

- Унапредити информисање младих о потенцијалним опасностима ношења и злоупотребе оружја и оруђа и експлозивних направа;
- развијати програме који смањују злоупотребу оружја, оруђа и експлозивних направа међу младима;
- унапредити законску регулативу која се односи на издавање дозвола за држање ватреног оружја, као и појачану контролу чувања оружја и експлозивних направа.

Специфични проблем:

Велики удео младих се јавља као учиниоци кривичних дела и прекршаја, веома често усмерених према такође младим људима, а не постоје усклађен рад институција и разноврснији програми за ресоцијализацију и реинтеграцију.

Специфични циљ 3:

Унапређени програми ресоцијализације и реинтеграције у раду са младима који су учиниоци кривичних дела и прекршаја.

Носиоци реализације:

министарство надлежно за правду, министарство надлежно за унутрашње послове, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Смањено насиље које врше млади.

- Подржати програме развоја вештина ненасилног решавања конфликта међу младима;
- развити посебне програме за рад са младима, који су учиниоци родно заснованог насиља;
- унапредити програме третмана младих који су били у сукобу са законом, и који су у притвору и установама за извршење кривичних санкција према малолетницима;
- развити нове облике рада и сарадње институција, које брину о младима склоним насилном понашању;
- обезбедити веће укључивање ванинституционалних актера у програме, који на локалном нивоу развијају услуге ресоцијализације и реинтеграције младих који су били на заводским мерама;
- унапредити примену васпитних налога према малолетним учиниоцима кривичних дела и прекршаја.

Унапређен рад са младима након извршене заводске мере или одслужене затворске казне.

- Успоставити механизме реинтеграције и подржати могућности запошљавања младих након извршене заводске мере или одслужене затворске казне;
- евидентирати и развити нове услуге и систем надзора према младима који су у ризику од новог криминалног понашања, разврстане према узрасту младих (малолетна лица, млађа пунолетна лица, старија пунолетна лица);
- омогућити већу укљученост младих током креирања програма који се баве третманом или терапијом младих који су у ризику од новог криминалног понашања;
- подржати програме СОП усмерене на рад са младима након извршене заводске мере или одслужене затворске казне.

Специфични проблем:

Велики удео младих се јавља као жртва и трпи последице насилног деликта, а не постоји усклађен рад институција и програми за њихову заштиту, као и ресоцијализацију и реинтеграцију.

Специфични циљ 4:

Унапређени програми рада са младима који су жртве насиља
--

Носиоци реализације:

министарство надлежно за правду, министарство надлежно за унутрашње послове, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Смањено насиље на штету младих.

- Подржати програме и обуке за развој вештина за реаговање на насиље на штету младих;
- развити нове облике сарадње институција које брину о младима - жртвама насиља;

- успоставити делотворне мере да се починиоци насилног деликта удаље од жртве;
- унапредити програме подршке младима који су били жртве насиља, нарочито жртве родно заснованог насиља;
- успоставити ефикасније механизме за психосоцијалну подршку жртвама насиља.

Унапређена је сарадња СОП на креирању заједничких програма и активностима за жртве насиља.

- Унапредити механизме сарадње институција које се баве заштитом младих који су жртве насиља и криминала;
- омогућити већу укљученост младих током креирања програма који се баве третманом или терапијом младих који су били или су тренутно жртве насиља;
- обезбедити укључивање ванинституционалних актера у програме који на локалном нивоу развијају услуге по подршке младима, који су били или су тренутно жртве насиља;
- подржати програме СОП усмерене на рад са младима који су жртве насиља.

3.6. Социјална укљученост младих

Инклузивна омладинска политика обезбеђује уважавање различитости сваког појединца и пружање свим младима, без обзира на индивидуалне разлике, једнаке могућности за учешће у свим областима друштвеног живота, у складу са принципима НСМ и начелима ЗОМ. Када говоримо о социјалној искључености, посебно у тренутним околностима велике економске кризе, подаци о нивоу сиромаштва додатно указују на ниво ризика од социјалне искључености различитих група младих. Према подацима истраживања EU-SILC⁵⁸, стопа ризика сиромаштва износила је 24,6% у 2012. години. У поређењу са 28 земље ЕУ, Република Србија је имала много већу стопу ризика сиромаштва. Користећи непромењену реалну вредност прага ризика сиромаштва из 2010. године, из Анкете о потрошњи домаћинства, грубе рачунице показују да је дошло до раста стопе ризика сиромаштва у Републици Србији у 2012. години у односу на 2010. годину.

Ризику сиромаштва или социјалној искључености, као унији три различита фактора ризика (стопа ризика сиромаштва, низак интензитет рада и изразита материјална депривација), изложено је 42,1% (три милиона) становништва Републике Србије. Та вредност је знатно већа од вредности просека 28 земаља ЕУ (24,8%). После Бугарске и Румуније, та вредност је већа него у другим земљама ЕУ.

Деца (до 18 година старости) и млади (18 до 24 године старости) највише су изложени ризику сиромаштва после социјалних трансфера у односу на остале старосне групе. Деца су највише изложена ризику сиромаштва после социјалних трансфера (30%) у односу на остале старосне групе, што се превасходно може објаснити саставом домаћинства у коме живе и статусом на тржишту рада њихових родитеља, а што се даље везује за њихов ниво образовања. Многе студије показују да деца која одрастају у условима сиромаштва и социјалне искључености имају мање шансе да достигну децу имућнијих родитеља, како у нивоу образовања, тако и касније током живота у нивоу

⁵⁸ EU-SILC - EU statistics on income and living conditions (Статистика прихода и животних услова ЕУ).

зарада, као и да се та разлика временом повећава⁵⁹. Иако је стопа ризика сиромаштва деце у Републици Србији знатно већа него у 28 земаља чланица ЕУ у 2012. години (30% према 20,8%), треба нагласити да је релативан положај деце у односу на просек популације у Републици Србији приближно исти као у 28 земаља чланица ЕУ⁶⁰.

Млади од 18 до 24 године старости су следећа категорија која је натпросечно изложена ризику сиромаштва (27,3%), што је, поред осталог, последица високе стопе незапослености младих, односно великог броја младих из НЕЕТ категорије. Према подацима Анкете о радној снази из октобра 2013. године, стопа незапослености младих (15-24 године) износи око 50%, док једна четвртина младих спада у категорију НЕЕТ. Иако подаци о ризику сиромаштва нису упоредиви са периодом 2006-2010. године, има индиција да се овај показатељ материјалног положаја младих, у односу на просек популације, погоршао у 2012. години, као последица погоршања њиховог положаја и положаја њихових родитеља на тржишту, имајући у виду да већина младих не живи самостално, већ са родитељима. Подаци о 28 земаља чланица ЕУ за 2012. годину⁶¹ показују да су млади највише изложени ризику сиромаштва и да је њихов релативан положај у односу на просек популације лошији него у Републици Србији, што се може објаснити чињеницом да се знатно већи проценат младих у ЕУ одлучује за самосталан живот, него што је то случај у Републици Србији.

У Републици Србији у периоду од 2009. до 2014. године, израђено је 115 ЈАП за младе, а процес ревизије ЈАП за младе у преко 50 ЈЛС. Локални координатори ових процеса су биле локалне КЗМ, а локалне приоритете и мере за унапређење ситуације су одређивале локалне мултисекторске радне групе, које су окупљале све релевантне институције на локалном нивоу, које су препознале ЈЛС. У току наведених процеса већина (85%) ЈЛС, препознала је као локални приоритет подршку социјално угроженим категоријама младих, чему је додатно допринела и растућа економска криза. Кључни проблеми у овим процесима су аргументи за наведени приоритет, односно немогућност да се кроз званичне податке обезбеди статистика и потребе младих из социјално осетљивих категорија.

Различите институције воде различит систем евиденције младих, тако да социјална заштита препознаје категорију младих у узрасту од 18-26 година, док званична статистика (подаци за последња 2 пописа) имају рангиране податке за младе до 29 година. Непостојање тачне евиденције младих из социјално осетљивих категорија, посебно у домену званичних, а тиме и признатих података, а затим и недостатак анализе њихових стварних потреба (осим парцијално секторских анализа), условљава да и мере (услуге и програми), које се планирају за унапређење њиховог положаја, не одсликавају реалне потребе ове циљне групе. То даље условљава и питање да ли мере, које се спроводе на оваквој анализи текуће ситуације, могу да обезбеде довољан квалитет и обухват младих из социјално осетљивих категорија. Коначно питање је питање оправданости трошења локалних финансија за поједине програме и услуге у циљу подршке младима из социјално осетљивих категорија⁶². Имајући у виду хетерогеност подгрупа које спадају у друштвено осетљиве категорије (млади са инвалидитетом, ЛГБТ, млади без родитељског старања, млади Роми, ...), као и велики спектар мера које ће морати да се примене како би се обезбедила оптимална

⁵⁹ Видети на пример: Sparkes, J. and Glennester, H. (2002) *Preventing Social Exclusion; Education's Contribution*.

⁶⁰ Доступно преко линка http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li02&lang=en.

⁶¹ Доступно преко линка http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li02&lang=en.

⁶² Евалуациони извештај о резултатима програма које је спроводио GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH у Србији за период 2009-2014 година.

социјална инклузија (поред усклађивања номенклатуре тако да све институције имају разврстане податке за узраст младих 15-30 година) неопходно је вршити процену унапређења квалитета живота младих из друштвено осетљивих група, као квалитативне категорије, која ће дати увид у делотворност примењених мера и акција⁶³.

Имајући у виду многа стратешка документа ЕУ, када је у питању рад са младима који су у ризику од социјалне искључености, рад на превенцији заузима значајно место, јер се тиме обезбеђује да млади кроз информисање, едукацију и друге механизме подршке, не буду у ситуацији да користе неку од институционалних мера, као лица у стању потребе. Како је основна карактеристика социјално осетљивих категорија социјална мимикрија (отежана детекција свих младих који имају смањен квалитет живота услед социјалне искључености) превентивне мере, број младих који користе институционалне системе заштите могу да буду главни показатељ успеха ефикасне превенције.

Као што је превенција једна од кључних механизма за смањење броја младих који постају социјално искључени, тако је утицај на ефикасније коришћење већ успостављених услуга други важан сегмент. У односу на услуге за младе, које до усвајања НСМ и ЗОМ нису биле посматране као посебан сегмент деловања, услуге намењене младима из социјално осетљивих категорија организоване су кроз традиционалне институције (образовање у школама, социјална заштита - Центри за социјални рад, запошљавање - филијале Националне службе за запошљавање), али и кроз ванинституционални систем локалних услуга, које постоје у сегменту образовања, здравствене заштите и социјалне заштите (социјална заштита - укупан број локалних социјалних услуга у 137 ЈЛС је 351, а у 37 ЈЛС у Србији нема локалне социјалне услуге финансиране из буџета ЈЛС).

Што се тиче услуга намењених деци и младима, најчешће је организована услуга Дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју, која се пружа у 64 локалне заједнице у Србији. Према заступљености, следи услуга Дневни боравак за децу и младе са телесним инвалидитетом (14 општина), а потом услуга Становање уз подршку за младе који се осамостаљују (13 градова/општина). Предуслов одрживости услуга социјалне заштите је да су оне институционализоване, односно да постоји одлука ЈЛС о њиховом финансирању. Услуга у оваквом статусу је релативно мало, посебно када је реч о покривености Србије тј. броју општина у којима се оне пружају. На пример, Прихватилиште за децу и младе постоји у 9 општина, Свратиште у 3 општине, док Клуб за младе у процесу осамостаљивања постоји само у једној општини⁶⁴. Извештаји, који анализирају ниво коришћења постојећих услуга, говоре да неадекватна информисаност, о томе "чега има" и "како то користити", додатно смањује ефекат овог институционалног система подршке младима из социјално осетљивих категорија. Развој ванинституционалних услуга, које ће младима из социјално угрожених категорија обезбедити минимум компетенције да (успешно) користе већ постојећи (традиционални) систем подршке, представља посебно поље деловања омладинске политике.

⁶³Влада Републике Србије. (2014). *Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији*. (преузето 02.12.2014; доступно преко линка <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/>).

⁶⁴ Малетин, Н. Цигурски, С. (2012). *Приказ практичних политика - Услуге за младе на локалном нивоу*; Нови Сад; Национална асоцијација практичара/ки омладинског рада.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређена подршка друштвеном укључивању младих из категорија у ризику од социјалне искључености

Специфични проблем:

Подршка младима у ризику од социјалне искључености институција здравства, просвете, социјалне заштите и запошљавања је прилагођена потребама различитих категорија младих.

Специфични циљ 1:

Створени су системски предуслови да млади у ризику од социјалне искључености буду адекватно препознати и подржани у укључивању у економске, друштвене и културне токове

Носиоци реализације:

министарство надлежно за социјалну политику, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Успостављен ефикасан, родно осетљив систем препознавања различитих категорија младих у ризику од социјалне искључености у складу са ЕУ стандардима.

- Развити нови систем категоризације младих у ризику од социјалне искључености у складу са ЕУ стандардима;
- обезбедити примену новог система категоризације при праћењу младих у ризику од социјалне искључености;
- подржати реализацију истраживања о младима из различитих категорија у ризику од социјалне искључености.

Успостављен систем праћења и процене прилагођености програма младих жена и мушкараца, девојчица и дечака у ризику од социјалне искључености.

- Развити родно осетљив механизам праћења и евалуације локалних програма намењених младима у ризику од социјалне искључености;
- извршити дигитализацију система праћења у институцијама здравства, просвете, социјалне заштите и запошљавања;
- извршити обуку запослених у институцијама здравства, просвете, социјалне заштите и запошљавања за примену механизма праћења и евалуације, која укључује родно осетљиве индикаторе.

Успостављен систем акредитације програма и лиценцирања пружаоца услуга младима у ризику од социјалне искључености.

- Извршити стандардизацију услуга и програма намењених младима у ризику од социјалне искључености;
- развити и применити механизам акредитације програма намењених младима у ризику од социјалне искључености;
- развити и применити механизам лиценцирања пружаоца програма намењених младима у ризику од социјалне искључености.

Специфични проблем:

Недостатак адекватних услуга и програма, како за превенцију, тако и за подршку младима у ризику од социјалне искључености.

Специфични циљ 2:

Повећана је доступност и обим активности превенције социјалне искључености младих у ризику

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за социјалну политику

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Програми за превентивну подршку младима у ризику од социјалне искључености спроводе се на локалном нивоу.

- Подржати успостављање локалних сервиса и развој програма за ефикасније саветовање и психолошку подршку младих у ризику од социјалне искључености;
- подржати успостављање локалних сервиса и развој програма за унапређење радног ангажмана младих у ризику од социјалне искључености;
- развити локалне фондове за подршку програмима за младе у ризику од социјалне искључености кроз партнерство СОП и привредних субјеката.

СОП на локалном нивоу имају компетенције за рад на превенцији социјалне искључености младих.

- Подржати програме обуке представника институција и цивилног друштва које се баве превенцијом социјалне искључености младих;
- подржати програме информисања доносиоца одлука у ЈЛС на тему права и потреба младих у ризику од социјалне искључености;
- подржати програме обуке о родној равноправности и родној перспективи за представнике институција које се баве превенцијом социјалне искључености.

Удружења која спроводе омладинске активности континуирано развијају и реализују превентивне услуге и програме за младе у ризику од социјалне искључености.

- Обезбедити подршку програмима удружења која спроводе омладинске активности на идентификовању потреба младих у ризику и развоју и реализацији адекватних програма;
- успоставити партнерство и подржати удружења која раде са младима који су у ризику од социјалне искључености;
- подржати активности успостављања партнерстава међу СОП на интегралном приступу у коришћењу постојећих локалних ресурса (људских, материјалних, техничких).

Специфични проблем:

Недовољна сензибилисаност СОП довела је до неефикасности реализације постојећих мера подршке и ограниченог обухвата младих у ризику од социјалне искључености.

Специфични циљ 3:

Повећан је обухват младих у ризику од социјалне искључености који су корисници локалних сервиса и програма подршке

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за социјалну политику

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Млади у ризику од социјалне искључености активно користе постојеће сервисе и програме.

- Подржати развој локалних сервиса за ефикасно, оптимално и благовремено информисање социјално искључених младих;
- обезбедити медијску подршку информисању о доступним сервисима и програмима за подршку младима у ризику од социјалне искључености;
- подржати активности континуираног истраживања степена коришћења постојећих услуга намењених младим женама и мушкарцима у ризику од социјалне искључености.

Запослени у институцијама система поседују компетенције за пружање адекватне подршке младима у ризику од социјалне искључености.

- Подржати механизме сарадње и размене искустава запослених у институцијама система;
- развити програме сензибилизације запослених у институцијама система у циљу ефикасније подршке младима у ризику од социјалне искључености;
- обезбедити обуку запослених у институцијама система у складу са специфичним потребама сваке категорије младих у ризику од социјалног искључења.

Сервиси и програми подршке младима у ризику од социјалне искључености се континуирано осавремењавају.

- Обезбедити систем праћења ефикасности сервиса и програма подршке младима у ризику од социјалног искључења;
- подржати активности прилагођавања постојећих сервиса и програма подршке младима у ризику од социјалног искључења;
- обезбедити усклађеност сервиса и програма са препорукама међународних организација и институција за рад са младима у ризику од социјалног искључења.

3.7. Мобилност младих

Према истраживању које је 2011. године спровела Привредна комора Србије, у Србији 2000 села нема пошту, 500 нема асфалтни пут, 400 продавницу, 2760 нема вртиће за децу, а 230 нема основну школу. Такође су мале шансе за предузетништво и запошљавање изван пољопривреде. Младе жене и мушкарци који размишљају о останку/повратку или животу на селу немају адекватне услове и подршку. Србија спада међу друштва (и културе) спорог одрастања и често недовршеног финансијског и емотивног осамостаљивања у односу на породицу порекла⁶⁵. Млади су везани за своју породицу и околину, те је потребан додатан рад на информисању младих и њихових родитеља и наставника о потенцијалима и сврси мобилности у контексту образовања младих. Нису занемарљиве ни структуралне и административне препреке у коришћењу алата мобилности (стипендије, размене, студијске посете, усавршавања), а ни тешко признавање стечених квалификација у процесу мобилности.

⁶⁵ Мојић, Д. (2012). *Образовани и незапослени: обликовање радних биографија младих*, у: Томановић ет ал. Млади – наша садашњост. Истраживање социјалних биографија младих у Србији. Београд: Чигоја штампа

Никада није променило место пребивалишта 76% младих, док 39% младих није путовало у иностранство у току последњих 12 месеци⁶⁶. Међу онима ко ји јесу путовали у иностранство су набројнији млади средњошколског узраста, што упућује да су школске екскурзије главни канал мобилности младих. Недостатак средстава је изузетно важан фактор и упућује на значај информисања младих о доступним програмима финансијске подршке мобилности. Путовања у иностранство су сведена углавном на туристичку (33,3%), фамилијарну (12,2%) или рекреативну сврху (9,1%). Изузетно је мали број младих који су ишли на неки облик усавршавања, рада или волонтирања (све око 1%)⁶⁷. Ниво информисаности младих о програмима (Темпус, Базилеус, Еразмус +) који би им омогућили искуство мобилности веома је низак. У просеку 81% младих није знало ништа о овим програмима нити је чуло за њих. Такође, препозната је и ниска регионална мобилност младих, те недостатак системског и стабилног финансирања регионалне мобилности и мањкавост механизма информисања младих о мобилности, те о приликама које им се отварају кроз регионалну и међународну сарадњу⁶⁸.

Млади⁶⁹ су спремни у 80,4% случајева да промене место становања да би се запослили или остварили веће приходе, што указује на генералну спремност на радну мобилност. С друге стране, незапослени испитаници конкуришу за посао најчешће у месту становања и ближој околини (њих 53.5%), нешто мање од једне трећине само у месту становања (31.6%), док се осталих 14.9% јавља на готово све конкурсе. Подаци указују на потребу за систематичнијим деловањем у смеру информисања младих и креирања додатне подршке радној мобилности. Нарочито треба имати у виду значај који ЕУ придаје радној мобилности у решавању питања незапослености младих кроз подршку посебним иницијативама за мобилност ради запошљавања, попут Европског портала EURES⁷⁰.

Поред тога, важно је да се правилно разуме веза између ирегуларних миграција и трговине људима, и да се у потпуности уважи чињеница да су особе које мигрирају изложене додатним ризицима од трговине људима. Од 2011. године, у Србији значајно расте број ирегуларних миграната, и у региону она "подноси" највећи притисак ирегуларних миграната који долазе преко турско – грчке границе. Правне и политичке контраверзе, праћене сиромаштвом, здравственим и психичким проблемима људи који се налазе у овом зачараном кругу, чине овај проблем јако тешким⁷¹.

Млади су посебно подложни ризику од ирегуларних миграција⁷², јер савремене информационо-комуникационе технологије пружају могућности за лакше врбовање и обмањивање младих, без обзира на просторно ограничење и државне границе⁷³. Стога се указује снажна потреба за подизањем свести младих у Србији о ризицима од ирегуларних миграција, као и систематским радом са младима који су већ имали прилику да постану жртве ирегуларних миграција.

⁶⁶ Nina Media Clipping. (2014). Положај и потребе младиху Србији; Истраживање рађено за потребе Министарства омладине и спорта; стр. 152

⁶⁷ Необјављено истраживање Института за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду за потребе Министарства омладине и спорта, 2011. година.

⁶⁸ Декларација судионика/ца Регионалног форума о мобилности младих, Загреб, 28.-30. listopada 2011. (преузето 24.10.2014. године; доступно преко линка http://deklaracija.blogspot.com/2011_11_01_archive.html)

⁶⁹ Исто[65]. стр. 120-123.

⁷⁰ EURES – The European Job Mobility Portal (Европски портал за радну мобилност)

⁷¹ Група 484. (2013). *Изазови присилних миграција у Србији: Други поглед на питања азила и реадмисије*. Београд.

⁷² Ирегуларна миграција представља кретање које се одвија изван регулаторних норми држава порекла, транзита и дестинација.

⁷³ Урошевић В. (2014). *Веза cyber криминала са ирегуларном миграцијом и трговином људима*. Београд. МУП РС.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређена мобилност, обим међународне сарадње младих и подршка младим мигрантима

Специфични проблем:

Неповољни услови за мобилност младих у погледу финансијских могућности, подршке породице и околине као и процедура приликом мобилности.

Специфични циљ 1:

Побољшани су економски, културни и административни предуслови за мобилност младих жена и мушкараца

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за спољне послове

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређени програми и сервиси материјалне подршке мобилности.

- Унапредити националне програме финансирања мобилности младих и међународне сарадње младих;
- успоставити програме субвенционисања унутрашње мобилности младих ради културног и образовног усавршавања;
- подстицати координисано укључивање привредног сектора у националне програме финансирања мобилности младих и међународне сарадње младих.

Унапређена је доступност програма подршке мобилности младих и обим коришћења програма међу младима.

- Подржати активности информисања младих о програмима подршке мобилности младих у активностима удружења која спроводе омладинске активности и КЗМ;
- унапредити информисање младих о програмима подршке мобилности младих у образовном систему;
- подржати коришћење финансијске подршке свих програма мобилности међу младима из осетљивих друштвених група;
- унапредити доступност Европске омладинске картице⁷⁴, као средства побољшања мобилности младих.

Унапређено је препознавање и промовисање мобилности младих код наставног особља, омладинских радника, родитеља и старатеља.

- Организовати обуке за наставнике и стручне сараднике о сврси мобилности и доступним програмима мобилности;
- обезбедити обуке за омладинске раднике о сврси мобилности и доступним програмима мобилности;
- подржати информативне активности за савете родитеља у средњим школама о сврси мобилности и доступним програмима мобилности;
- поспешити информисање родитеља и старатеља о сврси мобилности и доступним програмима мобилности.

⁷⁴European Youth Card (линк: <http://www.eyca.org/>)

Омогућена је техничка подршка мобилности младих и системско препознавање научног тока током периода мобилности.

- Омогућити асистенцију младима у административним процедурама у оквиру рада контакт тачака за националне и међународне програме мобилности;
- развити механизам асистенције младима у административним процедурама на локалном нивоу за националне и међународне програме мобилности;
- обезбедити препознавање и примену Еуропаса (EUROPASS)⁷⁵ као посебног средства признавања квалификација стечених у неформалном или формалном образовању кроз мобилност.

Специфични проблем:

Недовољна подршка постојећим програмима међународне сарадње и мобилности младих, недостатак података о трендовима и знања међу младима о могућностима и начинима за учешће.

Специфични циљ 2:

Обезбеђени су услови за повећање мобилности младих и унапређење међународне сарадње младих

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за образовање

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређена је регионална и међународна сарадња у области омладинске политике.

- Успоставити институционални механизам за сарадњу са ЕУ и имплементацију програма за младе ЕУ;
- подржати регионалне иницијативе које би поспешиле сарадњу у области омладинске политике;
- промовисати учешће младих жена и мушкараца у различитим програмима и пројектима регионалне и међународне сарадње у области омладинске политике;
- подржати учешће удружења која спроводе омладинске активности у европским и светским мрежама за младе.

Обезбеђена је разноврсност и одрживост програма мобилности и међународне сарадње младих.

- Подржати програме СОП који су усмерени на мобилност младих жена и мушкараца и реализују међународну сарадњу младих;
- обезбедити реализацију међународних догађаја у Србији од значаја за младе;
- подржати програме сарадње СОП са удружењима младих у дијаспори.

Специфични проблем:

Неадекватна подршка радне мобилност младих и непостојање механизма запошљавања ван места пребивалишта.

Специфични циљ 3:

Унапређена је унутрашња мобилност младих ради запошљавања

Носиоци реализације:

⁷⁵ EUROPASS (еуропас) је сет докумената који помаже грађанима да своје вештине и квалификације јасно и разумљиво представе у Европи.

министарство надлежно за запошљавање, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Радна мобилност младих је препозната и подржана у оквиру програма подршке запошљавања.

- Успоставити праћење трендова о запослености и дужини боравка младих ван свог места пребивалишта;
- уврстити мере подршке радној мобилности младих у стратегије и акционе планове за запошљавање на свим нивоима;
- подржати сарадњу локалних информативних сервиса за младе са центрима за запошљавање у развоју боље комуникације могућности радне мобилности младима.

Развијен и примењен систем подршке приликом промене места боравка ради запошљавања.

- Увести субвенције за запошљавање ван места пребивалишта за дефицитарна занимања;
- развити мере за решавање стамбених потреба младих који се запошљавају ван места пребивалишта;
- подстаћи развој додатних мера подршке за радну мобилност младих ка мање развијеним срединама и руралним подручјима;
- формирати Фонд за једнократну подршку младима који се запошљавају ван места пребивалишта;
- стимулисати програме мотивисања младих на радну мобилност ка мање развијеним срединама и руралним подручјима.

Специфични проблем:

Недовољно активности у решавању проблема младих избеглица, интерно расељених лица и азиланата, и неадекватна и недовољна подршка програмима превенције и борбе против ирегуларних миграција и искорењивања трговине људима.

Специфични циљ 4:

Унапређена је превенција и борба против ирегуларних миграција младих жена и мушкараца и подршка младим мигрантима

Носиоци реализације:

министарство надлежно за социјалну политику, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Успостављено је праћење и анализа ирегуларних миграција и унапређење прилагођених мера и програма.

- Подржати истраживачке пројекте усмерене на прикупљање и анализу информација о узорцима и последицама ирегуларних миграција младих;
- подржати утврђивање потреба и приоритета младих миграната ради унапређења прилагођености програма намењених овој циљној групи;
- подржати дефинисање политика заснованих на добијеним подацима у сврху прилагођавања мера усмерених на превенцију и борбу са ирегуларним миграцијама.

Развијена је програмска подршка програмима борбе и превенције ирегуларних миграција.

- Мапирати и унапредити програме подршке младим мигрантима и програме превенција ирегуларних миграција;
- подржати активности прихвата и рада са младим мигрантима на локалном нивоу;
- подржати активности подизања свести младих о узроцима и последицама ирегуларних миграција у сврху јачања превенције и смањења дискриминације, узимајући у обзир перспективе миграната;
- подржати систематско укључивање представника младих миграната у планирање и развој активности и програма који су усмерени на ову циљну групу.

3.8. Информисање младих

У Србији не постоји систем контроле квалитета доступних програма у области информисања младих, те се претпоставља да квалитет понуђених информација варира. Европска агенција за информисање и саветовање младих (ERYICA)⁷⁶ је 2004. године усвојила Европску повељу о информацијама за младе⁷⁷, а 2009. године Принципе информисања младих путем интернета⁷⁸, чиме су постављени стандарди омладинског рада на информисању. Србија тек треба да примени стандарде и унапреди информисање младих. Информације које могу бити од значаја за младе се налазе на разним странама и нису обједињене.

Посебно је потребно обратити пажњу на младе из осетљивих група, који према сведочењима актера омладинске политике, имају веома ограничен приступ информацијама, а према подацима често нису упознати ни са постојањем КЗМ⁷⁹. Могућности информисања сиромашних и слабо образованих младих су мање. Готово две трећине пунолетних младих са (не) завршеном основном школом (65,5%) никада не користи интернет, као и 42,1% младих који живе у домаћинствима са мање од 80 евра прихода по глави домаћинства. Њихова искљученост је резултат депривилеговане друштвене позиције⁸⁰.

Представници медија верују да су млади ретко заступљени у медијским садржајима у Србији (71,2%), а њихова заступљеност се махом односи на спорт и забавне садржаје. Млади сматрају да их медији осликавају као зависне, а често и насилне и непристојне. Слично стање виде и представници медија, који тврде да је перцепција младих у медијима таква да их приказује као неорганизоване, незаинтересоване, аполитичне, зависне и нетолерантне⁸¹. Неадекватно информисање младих путем медија је у великој мери последица недовољног учешћа младих у креирању садржаја, слабе заступљености младих људи у телима који надзиру ову област, као и недостатка подршке активностима препознавања интересовања младих и развоја медијских садржаја на таквој основи.

⁷⁶ERYICA - European Youth Information and Counselling Agency (Европска агенција за информисање и саветовање младих)

⁷⁷ Европска повеља о информисању младих. EYRICA. (преузето 4.9.2014. године; доступно преко линка <http://eryica.org/sites/default/files/European%20Youth%20Information%20Charter%20-%20Serbian%20Version.pdf>)

⁷⁸ Принципи информисања младих путем интернета. EYRICA. (преузето 4.9.2014. године; доступно преко линка http://eryica.org/sites/default/files/Principles%20for%20Online%20Youth%20Information_Montenegrin.pdf)

⁷⁹Београдска отворена школа. (2012). *Каријерно информисање у канцеларијама за младе*, (преузето 14.10.2014. године; доступно преко линка <http://www.bos.rs/cgcc/uploaded/Preporuke%20Osto.pdf>)

⁸⁰ Станојевић, Д. (2012). *Користићење медија међу младима* у Група аутора, Млади – наша садашњост: Истраживање социјалних биографија младих у Србији, Београд: ИСИ ФФ, Чигоја.

⁸¹ UNICEF, ФПН. (2009) *Деца у медијском огледалу: Доминантне представе о деци у водећим медијима у Србији* (преузето 12.9.2014. године; доступно преко линка <http://centarzamedije.fpn.bg.ac.rs/index.php?p=73>)

У Србији 59,9% домаћинстава поседује рачунар, са значајном разликом у односу на насеље: 66,3% у градовима у поређењу са 50,9% у руралним подручјима⁸². Скоро сви млади (16-24) су имали приступ рачунарима у последња 3 месеца (95,1%), а и интернету (93,7%)⁸³. Приступ не значи и оспособљеност за коришћење нових технологија, тј. дигиталну писменост⁸⁴. Eurostat⁸⁵ подаци из 2009. године за Србију су показали да је 61% младих (16-24) користило функцију сору-paste, наспрам 84% у ЕУ. Затим, 43% је умело да изврши просте аритметичке операције у табели, наспрам 62% у ЕУ. И на крају, мало више од трећине (39%) је умело да компресује фајл, наспрам 53% у ЕУ. Иако подаци у оквиру ЕУ варирају од државе до државе, приметно је да је младима у Србији потребна додатна едукација, како би се достигао макар европски просек. Даље, исти подаци указују да је тек 24% младих интернет користило у сврху било какве едукације, а нико није имао прилику да похађа онлине курс. У исто време, 68% младих у ЕУ се едуковало користећи интернет, а 6% је похађало онлине курс. Приметно је да ови проценти на нивоу ЕУ расту сваке године, док за Србију нема података након 2009. године.

Конечно, приликом прикупљања података о младима за анализу стања и утврђивање трендова у оквиру развоја НСМ, уочен је недостатак свеобухватних и континуираних истраживања. Већина доступних истраживања и праћења популације не сегментира младе у складу са ЗОМ (као лица од навршених 15 година до навршених 30 година живота), или уопште не препознаје категорију младих. Истовремено не постоји препознавање и систематска подршка развоју омладинских истраживача и обављању редовних истраживања о потребама младих и темама од интереса. Положај младих и трендове је могуће утврдити само на основу појединачних извештаја МОС, националих и међународних институција и организација. Не постоји систематичност у приступу утврђивања знања о младима, праћењу индикатора омладинске политике и извештавању, што је неопходно развити. Знања о младима заснована на релевантним подацима су основ за квалитетно развојно планирање и распоред ресурса у свим областима друштва и на свима нивоима власти.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређен систем информисања младих и знање о младима

Специфични проблем:

Млади тешко долазе до информација у складу са својим потребама. Информације су већином непотпуне, недовољно разумљиве и непоуздане.

Специфични циљ 1:

Младима је омогућен приступ потпуним, разумљивим и поузданим информацијама у складу са њиховим потребама

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за информисање и медије

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

⁸² Републички завод за статистику. (2013). *Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2013*

⁸³ Nina Media Clipping. (2014). Положај и потребе младих у Србији; Истраживање рађено за потребе Министарства омладине и спорта

⁸⁴ Koltay T. (2011). *The media and the literacies: media literacy, information literacy, digital literacy* у *Media Culture Society*

⁸⁵ Digital Agenda Scoreboard 2014: Digital inclusion and skills (пристуљено 14.10.2014. године; доступно преко линка <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/scoreboard-2014-digital-inclusion-and-skills-eu-2014>)

Успостављен је повезан и координисан приступ информисању младих.

- Подржати учешће младиху идентификовању потреба, развоју информативних програма и сервиса, припремању и достављању информација и евалуацији услуга и програма;
- развити мрежу канала комуникације и извора информација од значаја за младе и утврдити механизме за редовно ажурирање података;
- подржати развој ванинституционалних информативних програма и сервиса за младе на локалном нивоу;
- успоставити сарадњу и координацију информативних програма и сервиса за младе на локалном нивоу са другим програмима, сервисима и структурама за младе.

Информативни програми и сервисе су прилагођени потребама свих младих.

- Подржати програме и сервисе у прилагођавању информација језику разумљивом младима и омогућавању информисања на језицима националних мањина;
- обезбедити подршку програмима и сервисима прилагођених осетљивим друштвеним групама који гарантују равноправност у приступу информацијама за све младе;
- подстицати и промовисати родно осетљив језик у информисању младих.

Информисање младих усклађено је европским стандардима и независно од било каквог интереса.

- Развити и подржати примену стандарда и критеријума квалитета омладинског информативног рада, у складу са Европском повељом о информацијама за младе⁸⁶;
- дефинисати смернице за информисање младих путем интернета, у складу са Европским принципима информисања младих путем интернета⁸⁷;
- подржати активности јачања капацитета СОП за примену стандарда и смерница о информисању младих у својим програмима и сервисима.

Специфични проблем:

Заступљеност и обим садржаја за младе у медијима је неадекватан. Учешће младих у стварању садржаја је ниско. Млади се значајно помињу медијима у негативном контексту.

Специфични циљ 2:

Медији пружају информације и креирају садржаје за младе и о младима у складу са потребама младих

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за информисање и медије

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Информисање путем медија је унапређено и прилагођено младима уз развијену сарадњу са СОП.

⁸⁶ Европска повеља о информисању младих. EYRICA. (преузето 4.9.2014. године; досуптно преко линка <http://eryica.org/sites/default/files/European%20Youth%20Information%20Charter%20-%20Serbian%20Version.pdf>)

⁸⁷ Принципи информисања младих путем интернета. EYRICA. (преузето 4.9.2014. године; досуптно преко линка http://eryica.org/sites/default/files/Principles%20for%20Online%20Youth%20Information_Montenegrin.pdf)

- Обезбедити праћење обима и врсте садржаја за младе у медијима и анализу прилагођености идентификованим потребама младих и темама од интереса;
- развити капацитете СОП на свим нивоима за сарадњу са медијима у размени информација и прилагођавању информација младима;
- успоставити сарадњу и развити партнерство између носилаца програма и сервиса информисања младих и медија;
- омогућити подршку развоју медијских садржаја за младе усмерене на представљање младих у позитивном контексту, позитивне примере и достигнућа младих.

Унапређени капацитети и утврђене обавезе медија за информисање младих и укључивање младих.

- Подржати оснивање и рад омладинских редакција у медијима у чијем раду би учествовали млади и удружења која спроводе омладинске активности;
- дефинисати смернице за увођење обавезног удела садржаја за младе приликом додељивања фреквенција медијима;
- подржати активности обуке новинара за извештавање о младима, праћење младих и њихових потреба и прилагођавање тема медијског садржаја интересовањима младих;
- развити стандарде за медије о начину извештавања о младима који укључују сузбијање родно стереотипног и сексистичког приказивања младих (посебно младих жена, укључујући и приказивање младих жена на друштвеним мрежама) и подржати њихову примену.

Специфични проблем:

Недостатак могућности и знања младих за адекватан приступ новим технологијама и интернету.

Специфични циљ 3:

Млади имају адекватан приступ и знање за коришћење нових технологија и интернета

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, министарство надлежно за образовање, науку и технолошки развој

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Младима је омогућен несметан дневни приступ новим технологијама и интернету.

- Омогућити свакодневни бесплатан приступ новим технологијама и интернету за ученике и студенте у образовним установама;
- подржати оснивање и опремање јавних простора на локалном нивоу у којима млади могу бесплатно да користе нове технологије и интернет;
- мотивисати младе жене за коришћење бесплатних интернет сервиса и програма.

Програми обуке за развој знања за коришћење нових технологија и интернета су доступни без материјалне надокнаде и прилагођени младима.

- Подржати обуку наставника, стручних сарадника и активиста удружења која спроводе омладинске активности за коришћење нових технологија у раду са младима;

- развити програме за развој информационе писмености, тј. вештина младих за тражење и коришћење информација, посебно за младе из осетљивих група⁸⁸;
- подржати програме бесплатне обуке младих за Европску рачунарску диплому (ECDL)⁸⁹.

Специфични проблем:

Не постоји систематичност у приступу утврђивања знања о младима, праћењу индикатора омладинске политике и извештавању. Истраживања не сегментирају младе у складу са ЗОМ или уопште не препознаје категорију младих.

Специфични циљ 4:

Знања о младима су заснована на релевантним подацима која се користе за планирање у свим областима и нивоима власти

Носиоци реализације:

министарство надлежно за младе, Републички завод за статистику

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Надлежне институције врше континуирано праћење и планирање препознајући младе као засебну категорију.

- Развити индикаторе и смернице праћења циљева омладинске политике у складу са НСМ и акционим планом НСМ;
- усвојити систем извештавања институција о сопственим активностима који препознаје категорије младих у складу са ЗОМ и врше мерење испуњености циљева омладинске политике у својој надлежности;
- увести категорију младих у складу са ЗОМ у извештавања и пројекције статистичких завода и других истраживачких институција и организација;
- креирати отворени директоријум доступних знања из свих области везаних за младе при министарству надлежном за младе;
- увести обавезу процене утицаја предложених стратешких и правних аката на категорију младих пре њиховог усвајања.

Успостављен је систем подршке истраживањима о младима и сарадња на националном и међународном нивоу.

- Развити Национални институт за омладинска истраживања и подржати формирање Националне мреже омладинских истраживача;
- успоставити сарадњу Националне мреже омладинских истраживача, Националног института за омладинска истраживања и Европског центра знања о омладинској политици (ЕКУСР)⁹⁰;
- обезбедити реализацију редовних истраживања о потребама младих и темама од интереса и коришћење добијених резултата за развој планова.

3.9. Култура и креативност младих

Истраживања рађена у последње три године, која су обухватила, између осталог, и културу и испитивање културних навика младих, показала су да млади не

⁸⁸У складу са Стратегијом о развоју информатичког друштва у Републици Србији до 2020. године (линк: http://www.digitalnaagenda.gov.rs/media/docs/strategija_razvoja_informacionog_drustva_u_republici_srbiji_do_2020-_godine.pdf).

⁸⁹ ECDL - European Computer Driving Licence (Европска рачунарска диплома)

⁹⁰ ЕКУСР - The European Knowledge Centre for Youth Policy (Европски центар знања о омладинској политици)

учествују довољно у креирању културних садржаја, као и да не постоји њихова уједначена понуда. На основу истраживања које је спровела Нинамедиа 2014. године, чак 81% младих у Србији сматра да млади не учествују довољно у културним активностима, док преко 70% младих сматра да нема довољно доступних културних садржаја за младе⁹¹. Исто истраживање показује да, посматрано и са регионалног аспекта, постоје значајне разлике између Београда и централне Србије у погледу понуде културног садржаја.

Истраживање социјалних биографија младих у Србији наводи да врло битан предуслов за укљученост младих у културне и креативне активности представља приход њиховог домаћинства - што је он већи, већи је и степен њиховог ангажовања⁹². Исто истраживање је показало да се ”чак четвртина младих сматра потпуно културно депривирано, јер у свом месту немају приступ садржајима које прижељкују”⁹³. ”Око 83,5% младих ретко или никада не посећује музеје, а 75,4% никада или ретко посећује галерије, док 72,5% ретко или никада не посећује културно-историјске споменике и археолошка налазишта. Такође, 69% младих ретко или никада не посећује позоришне представе, 69,2% књижевне вечери, док 67% никада или ретко одлази у биоскоп”⁹⁴. Са друге стране исти аутори наводе да су ЈЛС у Србији оснивачи 440 установа културе у 144 града/општине, док је само Град Београд оснивач 36 установа културе⁹⁵, што, у поређењу са претходно наведеним подацима о посетама младих, указује на то да се заправо поставља питање њихове функционалности.

У земљама ЕУ млади људи су најактивнији у погледу учешћа у културним активностима. Истраживање ”Млади у покрету”, које је спровео Еуробарометар 2011. године, показало је да млади највише посећују концерте и биоскопе, мање музеје, галерије, а најмање позоришта и опере⁹⁶. Оно у чему су млади у Србији у истом положају са младима на нивоу ЕУ, јесу разлози за препреку њиховој партиципацији у културним активностима. Као највеће препреке томе издвајају се недостатак новца и географске околности.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ

Унапређено коришћење и учешће младих у креирању културних садржаја

Специфични проблем:

Подршка за креативно деловање младих и учешће у стварању културне понуде је недовољна и неадекватна.

Специфични циљ 1:

Системски је подржан развој креативности младих и учешће младих у стварању и коришћењу културних садржаја

Носиоци реализације:

⁹¹Nina Media Clipping. (2014). Положај и потребе младиху Србији; Истраживање рађено за потребе Министарства омладине и спорта; стр. 94 и 95.

⁹²Томановић, С. Станојевић, Д. и други. (2012). *Млади-наша садашњост, Истраживање социјалних биографија младих у Србији*. Институт за социолошка истраживања, Филозофски факултет у Београду. стр.158.

⁹³Исто[92], стр.162.

⁹⁴мр Слободан Мрђа, доцент др Душан Мојић. *Анализа положаја младих у стратегијама Владе Републике Србије и новијим социолошким истраживањима*, op.cit. стр. 42.

⁹⁵Исто[94], стр.44-45.

⁹⁶Flash Eurobarometer.(2011). *Youth on the Move*.Analytical Report. стр.12.

министарство надлежно за културу, министарство надлежно за образовање, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Подржани су програми који унапређују културне и креативне потенцијале младих.

- Подржати развој креативних и културних клубова за младе у образовним установама;
- препознати и унапредити програме који подстичу креативност код младих на локалном нивоу и омогућавају сарадњу са другим срединама;
- обезбедити подршку за културне активности младих у оквиру неформалних иницијатива и удружења која спроводе омладинске активности;
- подржати иницијативе и програме у оквиру средњег и високог образовања усмерене на уметничку и културну продукцију уз учешће младих;
- развити програме обуке младих за самозапошљавање путем удруживања у уметности и култури.

Институције културе укључују младе у припрему и реализацију својих садржаја.

- Увести посебне термине за младе ствараоце у оквиру програма институција културе без надокнаде;
- развити програме вредноване праксе за младе у институцијама културе током редовног школовања и студирања;
- подржати институције културе усмерене ка младима као примарној циљној групи у развоју и реализацији програма за младе.

Обезбеђена системска подршка реализацији културне партиципације младих.

- Обезбедити подршку институцијама културе за рад на укључивању младих у стварање садржаја и коришћење културних садржаја;
- развити стимулативне фискалне мере за приватни сектор који финансијски подржава културну партиципацију младих;
- подржати препознавање и обезбедити системску подршку креативним индустријама младих и културном предузетништву младих;
- омогућити коришћење јавних простора удружења која спроводе омладинске активности у области културе и уметности на локалном нивоу.

Специфични проблем:

Информације о културним садржајима нису прилагођене младима, што умањује могућности њихове културне партиципације.

Специфични циљ 2:

Повећано коришћење културних садржаја међу младима

Носиоци реализације:

министарство надлежно за културу, министарство надлежно за информисање и медије, министарство надлежно за младе

Очекивани резултати и планиране активности реализације:

Унапређена прилагођеност и доступност културних садржаја младима.

- Обезбедити подршку програмима који укључују младе у процес развоја прилагођавања културних садржаја младима;

- подржати програме обуке запосlenих у институцијама културе о савременим начинима и средствима представљања културних садржаја на начин прилагођен младима;
- унапредити сарадњу институција културне и образовања ради повећања броја младих који користе културне садржаје.

Повећан удео садржаја о култури и креативним индустријама за младе у медијима.

- Обезбедити подршку за развој онлајн провајдера културне партиципације младих;
- подржати промоцију културне партиципације међу младима у свим врстама медија, уз истицање креативних младих као позитивних узора;
- унапредити садржаје везане за културу и креативне индустрије у оквиру образовног програма јавних сервиса.

4. МЕХАНИЗАМ РЕАЛИЗАЦИЈЕ

НСМ, која је део омладинске политике, реализују сви СОП. Због тога је важно развити јасан механизам координације процеса реализације, дефинисати све СОП, прецизирати улоге свих субјеката и осигурати континуиран и квалитетан рад на изградњи капацитета свих СОП. МОС ће успоставити мултисекторску сарадњу у циљу континуираног структурираног дијалога између младих, удружења која спроводе омладинске активности, младих истраживача, националих, покрајинских и локалних ауторитета и других СОП.

МОС је надлежно за координацију, развој и унапређење омладинске политике, реализацију политике и НСМ, као и друге националне планове и програме који се тичу младих. Влада Републике Србије образује Радну групу за праћење и спровођење НСМ чији су задаци предлагање мера ради усклађивања активности на спровођењу НСМ према утврђеном акционим планом НСМ, праћење реализације НСМ и учешће у евалуацији и припреми годишњих извештаја за Владу о реализацији НСМ. Стручну и административно-техничку подршку Радној групи пружа МОС. У зависности од врсте и нивоа на коме се реализују активности, МОС ће директно пратити активности које се реализују на националном нивоу и за чију је реализацију непосредно одговорно, док активности које се реализују на локалном нивоу, које непосредно реализују друга ресорна министарства, институције и организације, МОС прати посредно, преко извештаја.

Важан механизам за координацију реализације НСМ је Савет за младе. Савет за младе чине представници органа државне управе у чијем су делокругу области од интереса за младе, покрајинског органа управе надлежног за питања младих, удружења и савеза, КЗМ, заједнички представник националних савета националних мањина и угледни стручњаци⁹⁷. Улогу Савета за младе, то јест, права и обавезе чланова Савета за младе, као и обавезе министарстава, институција и организација које су у савету треба додатно прецизирати и ојачати. Тиме би се повећао квалитет рада и могућност за праћење и евалуацију рада свих СОП на реализацији НСМ и акционог плана НСМ. Извештавање свих министарстава укључених у рад Савета за младе о постигнутим резултатима у раду са младима и спровођењу НСМ треба да буду основна обавеза

⁹⁷Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11),

припреме за сваки састанак Савета за младе. Извештаји треба да буду усвајани на Савету за младе и доступни јавности.

Партнери МОС у цивилном друштву, на националном нивоу су пре свега: КОМС, као највише представничко тело младих, НАПОР, савез удружења основан са циљем осигурања квалитета програма омладинског рада и професионализације омладинског рада и препознавања компетенцијастечених кроз неформално учење у омладинском раду, и други партнери. Партнер МОС у раду на националном нивоу је и Национална асоцијација локалних канцеларија за младе, која окупља координаторе локалних КЗМ из целе Србије.

МОС усмерава и прати спровођење НСМ на локалном нивоу. Тела, органи и организације задужени за младе на нивоу ЈЛС су савети за младе, као скуштинска саветована тела, КЗМ, градски већник задужен за младе, као и удружења која спроводе омладинске активности. Потребно је утврдити које су услуге доступне младима на локалном нивоу које пружају институције и организације, и обезбедити подршку за развој, стандардизовање и одрживо финансирање постојећих и стварање нових услуга сарадњи са МОС и другим министарствима. На овај начин би млади имали могућност квалитетног информисања, каријерног вођења и саветовања, запошљавања, волонтирања, неформалног образовања, социјалне заштите, здравствене заштите, превенције и саветовања, провођења слободног времена и других релевантних услуга. Концепт пружања услуга младима треба да се заснива на потребама корисника, стављајући у први план врсту и садржај услуга које могу одговорити на потребе различитих циљних група младих.

5. МЕХАНИЗАМ ПРАЋЕЊА, ЕВАЛУАЦИЈА И ИЗЕШТАВАЊЕ

Основ за праћење спровођења активности и достизања планираних резултата и специфичних циљева јесте скуп индикатора који су утврђени на нивоу резултата сваког специфичног циља, као и на нивоу резултата сваке појединачне активности. Одговорност за успостављање целовитог и свеобухватног система праћења је на МОС. Значајну улогу у процесу праћења и прикупљања података ће имати КЗМ, као и друге институције и удружења која спроводе омладинске активности. Ресорна министарства, као и државне организације и институције, одговорни су за постизање резултата и праћење активности за чије носиоце су утврђени НСМ и акционим планом НСМ. Аутономна покрајина и ЈЛС достављају на захтев МОС, а најмање једном годишње, извештај о спровођењу акционог плана за спровођење НСМна својој територији⁹⁸. За успешно остваривање праћења неопходно је укључивање и свих осталих партнера - ресорних министарстава, институција и организација, удружења. Поред тога, и један број међународних организација ће бити укључен у процес праћења.

Прикупљени подаци у процесу израде НСМ послужиће као основ за утврђивање почетног стања, с тим да у областима где је идентификован недостатак релевантних информација и података, процес праћења отпочиње утврђивањем почетног стања. Праћење ће се реализовати у редовним временским интервалима (месечно, квартално и годишње), у зависности од врсте активности, као и постављених рокова за њихово спровођење. Евалуација ће се спроводити редовно, и то једном годишње, и користиће

⁹⁸ Закон о младима („Службени гласник РС”, број 50/11)

се различити извори података, а на основу утврђених индикатора у НСМ и акционог плана НСМ. У зависности од врсте индикатора, процењује се степен извршења, ефекти остварења, као и институционалне и законодавне промене. Сврха евалуација је да се објективно вреднују све фазе и аспекти спровођења НСМ и акционог плана НСМ – успешност остваривања активности, ефективност достизања стратешких и специфичних циљева и очекиваних резултата, као и утицај који су они имали на младе, али и на шире друштвене токове.

Приликом процеса израде консекутивних акционих планова НСМ, потребно је спровести екстерну евалуацију остварења предходног акционог плана НСМ и НСМ. Приликом израде наредне НСМ, потребно је спровести екстерну евалуацију степена остварења ове НСМ и урадити опште квантитавно и квалитативно истраживање стања, трендова, потреба и ставова младих. Поред података објављених од органа надлежних за послове статистике, податке прикупљају, кроз систем праћења и извештавања, и организације, институције и ресорна министарства који реализују НСМ и акциони план НСМ. Такође, треба подржати развој алтернативних мрежа за прикупљање података, као и прављење евиденција и умрежавање извора података доступних на локалном нивоу.

За редовну годишњу евалуацију надлежни су МОС, Владина Радна група за спровођење НСМ и Савет за младе Републике Србије. Ресорна министарства учествују у припреми извештаја за Владу. За извештавање о напретку у спровођењу НСМ институционално је надлежан МОС и Савет за младе. Извештаји о напретку припремају се једном годишње и засновани су на индикаторима. Годишњи извештај о напретку у спровођењу НСМ подноси се Влади. Извештај је јаван и путем публиковања и објављивања на веб сајту МОС биће доступан широј јавности.

6. ЗАВРШНИ ДЕО

Акциони план за спровођење стратегије донеће се у року од 30 дана.

Ову стратегију објавити у "Службеном гласнику Републике Србије".

Даном објављивања ове стратегије престаје да важи Национална стратегија за младе ("Службени гласник РС", бр. 55/08).

Ова стратегија садржи: Прилог 1 – Значење скраћеница, Прилог 2 – Појмовник и Прилог 3 – Осетљиве друштвене групе.

Прилог 1 – Значење скраћеница

АП НСМ	Акциони план за реализацију Националне стратегије за младе
ДМуС	Достигнућа младих у Србији
ДОП	Друштвено одговорно пословање
ЕУ	Европска унија
ЗОМ	Закон о младима
ИПА	Инструмент предприступне подршке (Европске Уније)
ЈЛС	Јединице локалне самоуправе
КВиС	Каријерно вођење и саветовање
КЗМ	Канцеларије за младе
КОМС	Кровна организација младих Србије
ЛАП	Локални акциони план
ЛГБТ	Лезбејке, геј, бисексуалне и трансродне особе
ЛГБТИ	Лезбејке, геј, бисексуалне, трансродне, интерсексуалне особе
ЛЕАП	Локални еколошки акциони план
МОС	Министарство омладине и спорта
МУП	Министарство унутрашњих послова
НАПОР	Национална Асоцијација Практичара/ки Омладинског Рада
НОК	Национални оквир квалификација
НСКЗ	Национални систем класификације занимања
НСМ	Национална стратегија за младе
ОЦД	Организације цивилног друштва
ППУ	Препознавање претходног учења
РЗС	Републички завод за статистику
РРА	Регулаторно радиодифузна агенција
РС	Република Србија
СОП	Субјекти омладинске политике
УПС	Унија послодаваца Србије
УСС	Унија средњошколаца Србије
ФПН	Факултет политичких наука
ХИВ	Вирус хумане имунодефицијенције
ЦПА	Центар за проучавање алтернатива
ЦПРБ	Центар за подршку развоју бизниса

Међународне скраћенице

ECDL	Европска рачунарска диплома
EKYCP	Европски центар знања о омладинској политици
ERYICA	Европска агенција за информисање и саветовање младих
EU-SILC	Статистика прихода и животних услова Европске Уније
NEET	Млади који нису запослени, у образовању или обуци
OECD	Организација за економску сарадњу и развој
PISA	Међународни програм процене ученичких постигнућа
TALIS	Међународно истраживање о предавању и учењу
YFJ	Европски форум за младе
EUROPASS	Документ којим се бележе знања и вештине стечене у другој европској држави

Прилог 2 – Појмовник

Агенда за младе је оперативни плански документ за рад са младима и за младе у оквиру министарства и институција, установа и организација развијених на основу Националне стратегије за младе и акционог плана, усклађених са мандатом, улогом и врстом подршке која се пружа младима.

Акредитација је процес провере да ли нека институција или програм задовољавају унапред дефинисане опште стандарде квалитета, коју обавља одређена независна комисија или агенција.

Активне мере на тржишту рада чине све активне мере и програми на које незапослено лице, пријављено на евиденцију Националне службе за запошљавање, има право, а које су усмерене ка унапређењу запослености, односно остварењу пуног, продуктивног и слободно изабраног запослења.

Активно учешће младих, партиципација подразумева права, средства, простор и могућност, а по потреби и подршку, да се учествује у доношењу одлука и активностима које доприносе изградњи бољег друштва.

Безбедност младих подразумева потребу и људско право младих да им се сачува и заштити живот и здравље, интегритет и друге вредности од свих ризика и претњи у свакодневном животу, као и могућност да се развијају и имају избор да реализују све своје потенцијале и живе свакодневицу достојанствено, слободни од немаштине и слободни од страха.

Безбедносни изазови ризици и претње представљају узроке или услове који доприносе развоју одређених друштвених појава, процеса или творевина, могућност тј. одређени степен вероватноће наступања неког догађаја или конкретне претње са неповољним последицама и конкретну манифестацију, појаву или догађај који могу да произведу и последице у виду понашања или макар страха који се испољава код објекта претње.

Безбедносна култура младих представља поседовање знања, вештина и способности, усвојених ставова и поштовања правила из безбедности, који се испољавају кроз одређене моделе понашања. Развијена безбедносна култура младих омогућава им да, на адекватан начин, одговоре на безбедносне ризике и претње којима су изложени у свакодневном животу, а самим тим постану основни и најважнији актер заштите сопствене безбедности и виталних вредности.

Бизнис инкубатор је врста пословног удружења чија је сврха да пружи подршку процесу оснивања успешних нових предузећа путем пружања одређених услуга, у које може спадати: простор инкубатора, заједничке услуге (секретаријат, канцеларијска опрема, књиговодство, предузетничко саветовалиште, финансијски савети, итд.), маркетинг и умрежавање. Инкубатори се међусобно могу разликовати по начину на који пружају услуге, по организационој структури, као и по типу клијената.

Благостање представља одсуство негативних емоција и услова, односно присуство позивитних емоција и расположења, задовољство квалитетом живота, унутрашњу испуњеност и позвиту функционисање и деловање.

Волонтеризам је непрофитна активност којом појединке и појединци, самостално или у оквиру неке групе или организације доприносе добробити своје заједнице.

Доступност образовања подразумеваједнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама.

Задруга (задругарство) је облик организовања физичких лица у којој они, пословањем на задружним принципима добровољности и солидарности, демократичности, економског учешћа, једнаког права управљања, самосталности, задружног образовања и међузадружне сарадње, остварују своје економске, социјалне и културне интересе⁹⁹.

Запошљивост се дефинише као: "Сет достигнућа – вештина, схватања и личних атрибута, који чини да се појединац што лакше запосли и да буде успешан у изабраном занимању, остварујући корист за себе, друге запослене, заједницу и економију"¹⁰⁰. Запошљивост је примењена и мерена преко два индикатора - активитет и знање и вештине који су важни за запошљивост¹⁰¹.

"Излазне стратегије" подразумевајупружање програма подршке члановима насилних група да напусте насиље и идеологију на којој се то насиље темељи.

Информално учење подразумева учење из свакодневног живота. Сматра се доживотним процесом у којем сваки појединац стиче ставове, вредности, вештине и знања из свакодневних искустава.

Ирегуларна миграција представља кретање које се одвија изван регулаторних норми држава порекла, транзита и дестинација.

Канцеларија за младе је део градске/општинске самоуправе задужен за координацију локалне омладинске политике у свим областима од значаја за младе, а складу са специфичним потреба своје друштвене заједнице.

Квалификација јестеформално признање стечених стечених кључних и стручних компетенција.

Ко-менаџмент представља заједничко управљање процесима и одлукама, посебан вид активног учешћа младих који младим људима омогућава равноправно позицију у односу на своје старије партнере у раду на заједничим циљевима.

Компетенције чинеспособност употребе стечених знања, вештина и ставова у различитим животним ситуацијама.

⁹⁹ Дефиниција појма „Задругарство“ дефинисана је Законом о задругама ("Сл. лист СРЈ", бр. 41/96 и 12/98 и "Сл. гласник РС", бр. 101/2005 - др. закон и 34/2006).

¹⁰⁰ Yorke, M. (2006). *Employability and higher education: what it is - what it is not*; New York, Higher Education Academy.

¹⁰¹ Ђурић, М. Кљајић, Т. (2013). *Каријера по мери младих: приказ резултата мерења и праћења ефеката услуга каријерног вођења и саветовања по запошљивост младих*. Београдска отворена школа. Београд. (преузето 02.12.2014. године; доступно преко линка www.bos.rs/cgccc/publikacije).

Кључне компетенције представљају способност употребе стечених знања, вештина и ставова, неопходних за лични, социјални и професионални развој и даље учење.

Кровни савез је онај савез у који се удружи најмање 60 регистрованих удружења из реда удружења младих, удружења за младе, савеза удружења младих и удружења за младе која имају седиште на територији најмање две трећине управних округа у Републици Србији и најмање две године спроводе омладинске активности у више јединица локалне самоуправе и који окупља најмање 2000 индивидуалних, једном уписаних, чланова од којих је најмање две трећине младих, у складу са Законом о младима.

Локална заједница је одређена територијална целина у којој грађани посредством властитих и заједничких ресурса задовољавају највећи део својих животних потреба и решавају своје животне проблеме. Укључује и одговарајуће институције и структуре у оквиру територијалне целине¹⁰².

Млади у здравственом ризику су сви они млади чије је здравље под повећаним ризиком од обољевања у односу на општу популацију младих. Најрањивији млади у ризику свакако су ињектирајући корисници/це дрога, сексуалне раднице/ци, мушкарци који имају сексуалне односе са мушкарцима, млади на институционалном смештају, млади ромске етничке припадности и млади на издржавању кривичних заводских санкција.

Национални годишњи тематски програм је скуп активности у једној календарској години које су посвећене једној од стратешких области и усмерене ка реализацији планираних активности у оквиру ове стратешке области.

Насилне групе су групе које своје деловање заснивају на насиљу и ту спадају: уличне банде, хулигани, групе које заговарају насилни екстремизам, националистичке насилне групе и сл.

Наставничке компетенције представљају капацитет појединаца који се исказује у вршењу сложених активности у образовно – васпитном раду. Компетенције представљају скуп потребних знања, вештина и вредносних ставова наставника.

Неформално образовање одраслих чине организовани процеси учења одраслих на основу посебних програма, ради стицања знања, вредности, ставова, способности и вештина усмерених на лични развој одраслих, рад и запошљавање и социјалне активности, у складу са Закона о образовању одраслих.

Неформално образовање младих (неформални образовни програми у омладинском сектору) јесте скуп организованих и младима прилагођених образовних активности, које нису предвиђене системом формалног образовања, заснованих на потребама и интересовањима младих, принципима добровољног и активног учешћа младих у процесу учења и промоцији демократских вредности, кроз које млади стичу компетенције неопходне за развој личних потенцијала, активно учешће у друштву и бољу запошљивост, у складу са Законом о младима.

¹⁰² Азањац Т, Вељовић А, Вуков Т, и други. (2014). *У потрази за одрживим моделом омладинских клубова у заједници*. Министарство омладине и спорта.

Омладина или млади су лица од навршених 15 година до навршених 30 година живота, у складу са Законом о младима.

Омладинска политика обухвата и подразумева све мере и активности државних органа, установа, удружења и других субјеката, које су усмерене на побољшање и унапређивање положаја младих.

Омладинске активности представљају различите активности у областима омладинског сектора које спроводе млади или субјекти омладинске политике, и које су усмерене ка унапређивању положаја младих и њиховом оснаживању за активно учешће у друштву на личну и друштвену добробит, у складу са Законом о младима.

Омладинске и студентске задруге обезбеђују задругарима да, на организован начин за потребе послодаваца, обављају повремене, привремене и сличне послове, за које се не заснива радни однос, ради стицања средстава за школовање и задовољавање основних, социјалних, културних и других личних и заједничких потреба задругара¹⁰³.

Омладински клуб представља градски/општински простор у коме се реализују политике усмерене на директан рад са младима. Омладински клуб представља везу између планираних политика (ЛАП) и њихове реализације у конкретне програме и омладинске иницијативе¹⁰⁴.

Омладински рад представља онај део омладинских активности које се организују са младима и за младе, заснива на неформалном образовању, одвијају у оквиру слободног времена младих и предузимају ради унапређивања услова за лични и друштвени развој младих у складу са њиховим потребама и могућностима и уз њихово добровољно учешће, у складу са Законом о младима.

Омладински радник/ца је лиценцирана особа која спроводи програме омладинског рада. НАПОР препознаје и развио је образовно-наставне планове за три нивоа занимања омладинског радника: 1. Асистент/киња у програмима омладинског рада; 2. Координатор/ка у програмима омладинског рада и 3. Специјалиста/ткиња у програмима омладинског рада. Након завршеног другог нивоа образовања добија се звање Омладински радник/ца¹⁰⁵.

Осипање и рано напуштање школовања – Европска унија под овим подразумева младе узраста између 18 и 24 година који имају низак степен образовања и не учествују ни у каквом облику образовања или обуке.

Пакет за младе је програм Националне службе за запошљавање који је намењен искључиво са циљем повећања запослености младих особа.

Полне слободе - Најпознатије кривично дело из ове групе свакако је силовање — принуда на обљубу или с њом изједначени полни чин употребом силе или претње, али

¹⁰³Дефиниција појма „Задругарство“ дефинисана је Законом о задругама ("Сл. лист СРЈ", бр. 41/96 и 12/98 и "Сл. гласник РС", бр. 101/2005 - др. закон и 34/2006).

¹⁰⁴ Азањац, Т. Вељовић, А. Вуков, Т. и други. (2014). *У потрази за одрживим моделом омладинских клубова у заједници*. Министарство омладине и спорта.

¹⁰⁵ Цигурски, С. Малетин, Н. (2012). *Приказ практичних политика: Услуге за младе на локалном нивоу у Србији*. Национална Асоцијација Практичара/ки Омладинског Рада.

ту су и нека кривична дела код којих до полног чина долази злоупотребом положаја или коришћењем немоћи особе над којом се врши обљуба¹⁰⁶.

Признавање претходног учења подразумева процену знања, вештина и способности стечених образовањем, животним или радним искуством.

Приступачност јетермин који се користи да би описао степен до којег је неки производ (уређај, услуга, окружење и слично) доступан највећем броју људи.

Психоактивне супстанце су све оне материје које мењају стање свести, опажања, мишљења, расположења, понашања и односа према телу. Делимо их на: легалне дроге (алкохол, дуван, разне врсте лепкова), лекове и илегалне дроге.

Репродуктивно здравље је стање физичког, менталног и социјалног благостања у свим областима везаним за репродуктивни систем у свим фазама живота.

Ризично понашање младих представља сваку активност која може да угрози сопствено здравље и друштвене вредности. Најчешћа ризична понашања младих су: конзумирање цигарета, алкохола, дрога, често мењање сексуалних партнера и др.

Савет за младе је саветодавно тело, које је образовала Влада на предлог министарства надлежног за омладину, у складу са прописима који уређују рад Владе, које подстиче и усклађује активности у вези са развојем, остваривањем и спровођењем омладинске политике и предлаже мере за њено унапређивање. Ради усклађивања активности у вези са остваривањем омладинске политике на територији аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, надлежни орган аутономне покрајине и надлежни орган јединице локалне самоуправе може основати покрајински, градски и општински савет за младе, у складу са Законом о младима.

Социјално предузетништво представља употребу предузетничког понашања за постизање социјалних циљева, за разлику од комерцијалног предузетништва где је циљ постизање профита, односно, и ако се оствари, генерисани профит иде у корист задовољења потреба специфичних рањивих група становништва¹⁰⁷.

Социјални предузетник је појединац, група, мрежа, организација или алијанса организација која тражи одрживу промену високог степена путем идеја кроз које развија оквире, у које владе, непрофитни и пословни сектор не улажу значајније напоре, да би се дао оговор на значајне друштвене проблеме¹⁰⁸.

Социјално предузеће је предузеће првенствено оријентисано на решавање социјалних проблема и које вишак вредности реинвестира првенствено у те сврхе, било у своју делатност, било у заједницу.

Стандарди су документовани договори који садрже техничке спецификације или друге прецизне критеријуме, који се конзистентно користе као правила, смернице или дефиниције карактеристика, у циљу обезбеђења да производи, процеси или услуге

¹⁰⁶ Видети чланове 178. до 186. Кривичног законика РС (Сл. Гласник РС, бр. 85/2005,88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2009, 104/2013 и 108/2014).

¹⁰⁷Hibbert, S. Hogg, G. Quinn, T. (2002) . *Consumer Response to Social Entrepreneurship: The Case of The Big Issue in Scotland*; International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing, Vol.7 (3), pp.288-301.

¹⁰⁸ Dees, J. Gregory. (2004).*Стављање непрофитне инвестиције у перспективи.*

одговарају својој намени¹⁰⁹. Стандарди се односе на садржај и начин пружања услуга, организационе, срединске и захтеве у погледу броја и структуре особља.

Старт-уп (Startup) је компанија или организација створена с намером да истражи репетитивне и прилагодљиве пословне моделе¹¹⁰.

Стручне компетенције представљају способност употребе стечених знања, вештина и ставова, неопходних за обављање радних активности.

Субјекти омладинске политике су: Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе као носиоци омладинске политике, установе, удружења која спроводе омладинске активности и други субјекти који учествују у спровођењу омладинске политике, у складу са Законом о младима.

Трансверзалне или преносиве вештине јесу вештине које се развијају кроз каријеру и различита искуства током свакодневног живота. Обухватају интерперсоналне, комуникационе, организационе, лидерске, преговарачке и многе друге вештине, које се стичу кроз омладински рад, волонтеритам, спортске активности, хобије, формално и неформално образовање, као и кроз искуства у пословном окружењу.

Удружење младих је удружење које је уписано у регистар који води министарство надлежно за омладину и делује у складу са законом којим се уређује оснивање и правни положај удружења, а чије чланство чини најмање две трећине младих, и чији су циљеви или област остваривања циљева усмерени на младе, у складу са Законом о младима.

Удружење за младе је свако друго удружење које је уписано у регистар који води министарство надлежно за омладину и делује у складу са законом којим се уређује оснивање и правни положај удружења, а чији су циљеви или област остваривања циљева, поред осталог, усмерени на младе, у складу са Законом о младима.

Услуга (сервис) у оквиру социјалне заштите се односи на активности и добра која се нуде кориснику у циљу побољшања квалитета живота, задовољавања потреба, отклањања или ублажавања ризика, недостатака или неприхватљивог друштвеног понашања и највећег могућег развоја потенцијала корисника за живот у заједници¹¹¹.

Ученичка задруга кроз рад образује и оспособљава ученике (задругаре) за одређена занимања и омогућавају им да тим радом стичу средства за ваннаставне, друштвене, спортске и културне активности, организовање екскурзија, набавку учила, помоћ ученицима слабијег материјалног стања и друге сличне потребе¹¹².

Ученичка задруга из Закона о средњем образовању и васпитању: у школи може да се оснује ученичка задруга с циљем подстицања развијања позитивног односа ученика према раду и професионалне оријентације, повезивања наставе са светом рада, развијања свести о одговорности за преузете обавезе, као и развоја позитивног односа

¹⁰⁹ Цигурски, С. Малетин, Н. (2012). *Приказ практичних политика: Услуге за младе на локалном нивоу у Србији*. Национална Асоцијација Практичара/ки Омладинског Рада.

¹¹⁰ Blank, S. (2012). *Search versus Execute* (преузето 2.12.2014.; доступно преко линка <http://steveblank.com/2012/03/05/search-versus-execute/>).

¹¹¹ Цигурски, С. Малетин, Н. (2012). *Приказ практичних политика: Услуге за младе на локалном нивоу у Србији*. Национална Асоцијација Практичара/ки Омладинског Рада.

¹¹² Дефиниција појма „Задругарство“ дефинисана је Законом о задругама ("Сл. лист СРЈ", бр. 41/96 и 12/98 и "Сл. гласник РС", бр. 101/2005 - др. закон и 34/2006).

према тимском раду. Рад ученичке задруге уређује се статутом школе и правилима за рад задруге, у складу са законом. Школа може пружати услуге и продавати производе настале као резултат рада у ученичкој задрузи, као и школски прибор и опрему. Средства стечена радом ученичке задруге користе се за проширење материјалне основе рада ученичке задруге, екскурзије, исхрану ученика, награде члановима задруге и унапређивање образовно-васпитног рада у школи и у друге сврхе, у складу са актима којима се уређује рад ученичке задруге."

Ученичка компанија је образовни програм за укључивање ученика у развој стварних компанија са стварним производима и новцем за време трајања њиховог средњошколског образовања. Програм се заснива на принципу учење кроз рад – ученици кроз наставни план, под надзором посебно обучених професора- ментора, стварају компанију, развијају је и затварају у току једне године. Проучавају животни циклус једне компаније, уче како да се носе са проблемима, препрекама и успесима. Основна идеја је подстицање предузетничког духа и финансијске писмености, а најважнији жељени резултат програма је отварање могућности самозапошљавања и запошљивости младих по завршетку школовања кроз практичну примену стечених теоријских знања¹¹³.

Формално образовање јесте систематски организовано образовање које је регулисано прописима и које се одвија у оквиру образовних институција.

Формално образовање одраслих, у смислу Закона о образовању одраслих, јесу организовани процеси учења који се остварују на основу наставних планова и програма основног и средњег образовања, и програма других облика стручног образовања прилагођених потребама и могућностима одраслих и захтевима тржишта рада, у складу са законом о образовању одраслих.

Целоживотно учење представља активност учења током живота, с циљем унапређивања знања, вештина и способности.

¹¹³ Ученичко предузетништво. (2014). *Ученичка компанија у Србији – изазови и шансе*. Крагујевац, (приступљено 1.12.2014.године; доступно преко линка <http://www.bips.rs/assets/files/UK%20u%20Srbiji%20izazovi%20i%20sanse.pdf>)

Прилог 3 – Осетљиве¹¹⁴ друштвене групе

Светска банка дефинише осетљиву групу као ”део становништва који има неке посебне карактеристике због којих је изложен вишем ризику од сиромаштва од осталих”¹¹⁵. Групе могу бити широко дефинисане, као на пример сиромашни у руралним подручјима, а могу бити и врло специфично одређене, као деца без родитељског старања, интерно расељена лица, етничке мањине, итд.¹¹⁶.

Европска унија је утврдила неке осетљиве друштвене групе у ЕУ: млади, мигранти, ниско квалификовани, сиромашни радници, бескућници, Роми, особе са инвалидитетом¹¹⁷. Према Годишњем извештају Европске комисије о напретку Републике Србије у 2013. години¹¹⁸, препорукама су обухваћене следеће осетљиве друштвене групе: жене, деца, особе са инвалидитетом, Роми, избеглице и интерно расељена лица, ЛГБТИ особе.

Влада је Стратегијом за смањење сиромаштва у Србији 2003. године први пут утврдила осетљиве друштвене групе становништва у Републици Србији: особе са инвалидитетом, деца, млади, жене, старији преко 65 година, припадници ромске националне мањине, необразовани, незапослени, избегла и интерно расељена лица и становништво руралних средина.

Стратегијом превенције и заштите од дискриминације из 2013. године утврђено је да су дискриминацији и дискриминаторском поступању више изложене особе и групе: по основу припадности националним мањинама, жене, ЛГБТИ особе, особе са инвалидитетом, старије особе, деца, избеглице, интерно расељена лица и друге угрожене мигрантске групе, на основу верске припадности и лица чије здравствено стање може бити основ дискриминације.

Поред тога, постоје административни подаци о другим групама у оквиру појединачних сектора који се њима превасходно баве. Примера ради, **Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године** утврђује следеће посебно осетљиве друштвене групе на тржишту рада Републике Србије: Роми, избеглице и интерно расељена лица, особе са инвалидитетом, рурално становништво (посебно рурално становништво које не поседује земљу и рурално становништво у југоисточној Србији), необразоване особе, као и жене, млади (15–24) и старија лица (50–64), али и дугорочно незапослени, самохрани родитељи, корисници новчане социјалне помоћи, деца без родитељског старања, жртве трговине људима и сл.

¹¹⁴ Термин „осетљиве друштвене групе” је први пут дефинисан у Стратегији за смањење сиромаштва у Србији 2003. године. Други термини – рањиве, маргинализоване, искључене групе становништва – користе се као синоними у односу на друга национална и ЕУ стратешка документа.

¹¹⁵ Линк <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALPROTECTION/EXTSF/0,,contentMDK:20663797~menuPK:6344572~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:396378,00.html>.

¹¹⁶ Hoogeveen, J. Tesliuc, E. Vakis R. with DerconS.. (2005). *A Guide to the Analysis of Risk, Vulnerability and Vulnerable Groups*, World Bank.

¹¹⁷ The European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European framework for social and territorial cohesion, 2010.

¹¹⁸ Линк http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_2013.pdf